

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«КОРОНАКРИЗА 2020-2022 РР., ЇЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
НАСЛІДКИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ: УРОКИ
ДЛЯ УКРАЇНИ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,

Спеціальності

051 Економіка

Петров Антоній Станіславович

Керівники: Кузьменко В.П.,

кандидат економічних наук,

Бажал Ю.М.,

доктор економічних наук, професор

Рецензент _____

Кваліфікаційна робота захищена

з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«____» _____ 20____ р.

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ПАНДЕМІЙ	5
1.1 Пандемії у історичному контексті та методи боротьби з ними	5
1.2 Демографічні та соціально-економічні наслідки пандемій.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ КОРОНАКРИЗИ У СВІТІ	19
2.1 Вплив пандемії КОВІД-19 на розвинуті країни.	19
2.2 Методи державної політики для подолання коронакризи.	24
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОРОНАКРИЗИ В УКРАЇНІ	36
3.1 Перебіг пандемії коронавірусу в Україні.....	36
3.2 Соціально-економічні наслідки пандемії коронавірусу в Україні та заходи держави для їх подолання	42
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:.....	58
ДОДАТКИ:.....	61

ВСТУП

КОВІД-19 знаменував собою повернення дуже старого і знайомого ворога - пандемії. За всю історію ніщо не вбивало більше людей та не несло настільки тяжких економічних та соціальних втрат, ніж масові хвороби, що були викликані інфекційними збудниками. Також потрібно розуміти, що глобальна пандемія - явище, що зачіпає усі аспекти життя людства, її соціальні та економічні наслідки можуть бути навіть страшнішими за втрати від самої хвороби. Спочатку я пропоную розглянути приклади пандемій в історії та прослідкувати, які методи боротьби людство застосовувало для протидії хворобам, які соціально-економічні наслідки мали пандемії та як людство прийшло до того, що для багатьох страх перед найстрашнішим вбивцею в історії існування світу став майже непомітним, а потім розглянемо сучасну пандемію та визначимо ефективні методи протидії розповсюдженню хвороби та підтримки економіки.

Пандемія коронавірусу завдала нищівних економічних наслідків для світової економіки, світова глобалізована економіка мала “закритися” на декілька місяців. Логістичні ланцюги були зруйновані, цілі галузі, такі як авіаперевезення, готельний, ресторанний бізнес та туризм зазнали величезних втрат. На прикладі країн G7, а саме США, Німеччини та Японії я хочу дослідити інструменти боротьби з самою пандемією та її наслідками.

Актуальність дослідження: коронавірус став найбільш серйозним викликом для світової економіки з фінансової кризи 2008 року, міри, що були задіяні міжнародними організаціями та провідними світовими країнами є безпрецедентними. Особливістю цієї кризи є її природне походження та зміна світового вектору із глобалізації на більшу локалізацію виробництв та забезпечення більшої незалежності власної економіки від глобальної світової.

Мета роботи: дослідити пандемії у історичному контексті та віднайти ефективні методи протистояння їм. Проаналізувати які методи та інструменти

використовують найбільш розвинені країни для боротьби з економічними та соціальними наслідками пандемії.

Основними завданнями даної роботи є:

- дослідити пандемії у історичному контексті і віднайти ефективні методи боротьби з ними;
- проаналізувати соціально-економічні наслідки пандемій;
- дослідити вплив пандемії коронавірусу на світову економіку та на економіки найбільш розвинених держав та України;
- виявити ефективні методи боротьби з наслідками коронакризи на прикладі розвинених економік та зробити висновки для України;

Об'єктом дослідження є пандемія коронавірусу, її наслідки та методи боротьби з ними.

Предмет дослідження: вплив пандемії коронавірусу на світову економіку, ті процеси, що вона викликала у світовій економіці, у найбільш розвинених країнах G7 та висновки, що може для себе зробити Україна.

Методами дослідження було обрано історичний аналіз пандемій, збір та дослідження економічних показників, порівняння державних заходів, що застосовувалися для пом'якшення економічних наслідків кризи та дослідження на основі досвіду окремих держав.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ПАНДЕМІЙ

1.1 Пандемії у історичному контексті та методи боротьби з ними

Пандемія КОВІД-19 стала руйнівною за своїми наслідками для людей, підприємств, компаній, держав та всього світу в цілому. І, звісно ж, коронавірус не є першою хворобою, що сильно вплинула на людство та процеси, що відбуваються у суспільстві. Епідемії супроводжували людство протягом усієї історії. Вони виникали раптово та завдавали значної шкоди для поселень, міст та цілих країн, вони спустошували цілі краї, а з їх наслідками боролися роки, десятиліття та навіть сотні років після їх появи. Я пропоную дослідити у історичному контексті передумови епідемій, як з ними боролися, які заходи використовували задля їх приборкання та до яких соціальних, економічних та демографічних наслідків ці пандемії призводили для того, щоб зрозуміти, наскільки ефективно людство протидіяло коронавірусу, які методи є ефективними у протистоянні розповсюдженню хвороб та задля використання цього досвіду у боротьбі з сучасною пандемією КОВІД-19.

Опис пандемій та методів їх подолання потрібно почати з чуми - найбільш відомої хвороби, що залишила по собі величезну кількість згадок та свій відбиток на всьому людстві. Чума є одним з найстрашніших інфекційних захворювань в історії світу. Протягом багатьох століть виникали численні пандемії та епідемії чуми, але досі залишається незрозумілим, чи всі спалахи хвороби були викликані одним і тим же збудником. Найбільш відомими випадками епідемії чуми є Юстиніанова чума, спалах чуми у 1347-1353 рр., що дістала назву пандемія “чорної смерті” та Лондонська чума 17 століття. Бубонна чума, викликана збудником *Yersinia pestis*, найбільше лютувала в середині 14 століття. Відома як «Чорна смерть», вона забрала близько 50 мільйонів життів або 20% населення тогочасної Європи. [1]

У статті Георгія Ермана “Чума, холера, "іспанка": як великі пандемії змінювали світ” зазначено: “Вважається, що спалах чуми почався ще в 1330-х роках на

території Китаю та Монголії, а до Західної Європи хворобу привезли наприкінці 1347 року екіпажі генуезьких кораблів з Криму. Взимку 1347/48 років епідемія почалася в італійських портових містах та на островах, у Марселі та Барселоні, а влітку 1348 року вже вирувала по всій Франції, Англії та на Піренейському півострові, діставшись 1349 року частини Німеччини та Скандинавії.” [2]

У швидкому розповсюдженні хвороби були винні рівень санітарії, що був надзвичайно низьким, перенаселення, швидка урбанізація у європейських королівствах, що стрімко розвивались. Але рівень медицини знаходився на критично низькому рівні та навіть до базової медицини доступ був не у всіх жителів Європи. Більшість населення користувалися послугами сільських знахарів чи цирульників, що виконували задачі хірурга. Також до передумов пандемії можна додати неврожай 1346-1347 років, що означав недоїдання серед більшої частини населення, а значить і послаблений імунітет. Не слід забувати також і про велику кількість інших хвороб, що були розповсюджені серед тогочасного суспільства, наприклад: віспа, грип, пневмонія, кір чи дизентерія.

Для приборкання “Чорної смерті” застосовувалися різноманітні заходи. У статті “Холера у Вікторіанському Лондоні” вказано: “Під час чуми заражені будинки були поміщені на карантин, а незнайомцям заборонений в'їзд до міст, але в той же час використовували вогонь для знищення заражених матеріалів, а люди носили маски та носові гайки, щоб очистити повітря, яким дихали.” [3]

Найбільш ефективні методи боротьби з хворобою були запроваджені у Венеції. Коли місто зіткнулося зі зростаючою кількістю випадків захворювання, міське управління Венеції запроваджує низку заходів, частина з яких виявилися ефективною. Міське управління вирішило зробити такі кроки для подолання епідемії: було запроваджено 40-денний карантин для кораблів, що прибували у місто, створюється комітет, що займається інспекцією суден, а заражені суда спалюють, обмежується обіг вина та закривають таверни. У вищенаведеній статті також вказано: “Люди та товари з карантинних кораблів зупинялися на

острові Лазоретто. Тут же ховали померлих від чуми. У Венеції заборонили торгівлю вином та азартні ігри, закрили борделі, створили спеціальні команди, які забирали мертвих на вулицях та в будинках. Боржникам списували частину грошей та звільняли людей з в'язниць.” [2] Не дивлячись на запроваджені заходи, половина населення міста помирає, але, зважаючи на те, що Венеція була одним із центрів світової торгівлі, можна сказати, що без таких мір смертність була би ще гіршою. [4]

У контексті боротьби з чумою та іншими хворобами, що швидко передаються, я хочу відмітити важливість санітарних методів боротьби з хворобою, карантину та рівня життя. У роботі “Ектопаразити людини та поширення чуми в Європі під час другої пандемії”, автори дослідили три шляхи передачі чуми, а саме – пневмонічний, через пацюків та інших гризунів та тварин, а також через контакти між людьми. Було досліджено 10 міст, що постраждали від пандемії чуми та на основі цих даних дійшли висновку, що у 9 з 10 міст основним шляхом передачі хвороби були саме контакти між людьми. Це означає, що покращення рівня санітарії та карантинні заходи вкрай важливі у боротьбі з хворобою. [5]

Наступна пандемія, що мала значний вплив на економічний, демографічний, соціальний аспекти, а також та хвороба, що значно просунула людство у методах боротьби з епідеміями, є холера. Історія холери відносно коротка і смертоносна. Давньогрецькі лікарі Гіппократ (5–4 століття до н.е.) і Гален (2–3 століття до н.е.) згадували у своїх працях хворобу, що за симптоматикою дуже схожа на холеру і є численні згадки захворювання, схожого на холеру, що існувало та спалахувало біля дельти річки Ганг з давніх часів. Проте, більшість з того, що відомо про цю хворобу, походить з сучасної епохи. [6]

До передумов виникнення та активного розповсюдження епідемій холери потрібно віднести індустріалізацію та викликану нею урбанізацію, стрімке зростання чисельності населення у 19 столітті, що була викликана покращенням медицини. Усі ці фактори призвели до скупчення населення у

містах, що ставали індустріальними центрами, але через неналежні санітарні умови міста ставали чудовими центрами розповсюдження холери.

Всього за час її задокументованого існування було зафіксовано сім спалахів епідемії холери у 19 - 20 століттях. Першим значним проявом епідемії у 19 столітті слід вважати епідемію, що розпочалася у 1817 році. Того року у Джессорі, Індія, на півдорозі між Калькуттою і Бангладешем, стався особливо небезпечний спалах, що потім поширився на більшу частину Індії, М'янму та Шрі-Ланку. Після цього епідемію було зафіксовано у Таїланді, Індонезії та Філіппінах. А у 1821 році епідемія дісталася Туреччини та майже досягла Європи. Також від першої епідемії холери постраждала Російська Імперія.

Друга пандемія холери, що вперше охопила Європу та Америку, почалася в 1829 році. Хвороба прибула до Москви та Санкт-Петербурга в 1830 році, розповсюджуючись на Фінляндію та Польщу, а потім перекинулася на Західну Європу. Третя пандемія, як правило, вважається найбільш смертельною та є найбільш показовою відносно боротьби з нею та пошуку методів приборкання. Початком третьої епідемії холери є 1852 рік в Індії. Четверта та п'ята пандемії холери (початок у 1863 і 1881 роках відповідно) зазвичай вважаються менш смертельними, ніж попередні. Однак у деяких районах були задокументовані надзвичайно смертельні спалахи: понад 5000 жителів Неаполя померли в 1884 році, 60 000 в провінціях Валенсія і Мурсія в Іспанії в 1885 році і, можливо, 200 000 в Росії в 1893 році. У Гамбурзі, одному з міст Європи, які найбільше постраждали від холери, майже 1,5 відсотка населення загинуло під час спалаху холери 1892 року. Шоста пандемія тривала з 1899 по 1923 рік і була особливо смертельною в Індії, Аравії та уздовж узбережжя Північної Африки. [6]

Велика Британія стала прикладом боротьби з епідемією холери для всього світу. Ще після другого спалаху епідемії холери у 1831-1832 рр. економіст Едвін Чедвік, що займав посаду головного комісару Королівської комісії у справах бідних, розпочав активну агітацію за покращення санітарних умов в містах. У 1842 році він подав до парламенту звіт про санітарні норми для

працюючого населення, пов'язуючи поширення хвороб з умовами життя бідних, а згодом прийняв закон про забезпечення домогосподарств постійним водопостачанням і будівництвом каналізації. А у 1848 році він став автором закону про охорону суспільного здоров'я, першого у Британії закону, за яким держава брала на себе відповідальність слідкувати за охороною здоров'я. Проте Едвін Чедвік був прихильником теорії про розповсюдження хвороби через міазми, тому він розпорядився очистити вигрібні ями. Це було жахливе рішення, бо ями були очищені прямо в Темзу, через що третя епідемія так серйозно вдарила по Лондону.

Не дивно, що епідемія дуже швидко розповсюджувалася по Лондону. Це було найбільше місто у світі з населенням майже 2,5 мільйони осіб. Але Лондон був містом, переповненим відходами свого постійно зростаючого населення, більшість якого жила на переповнених вулицях та у нетрях. Людські відходи накопичувалися у дворах і витікали з підвальних вигрібних ям у жолоби та водні шляхи, що впадали прямо у Темзу. Основною проблемою розповсюдження хвороби було те, що жителі використовували річку як основне джерело питної води.

У статті “Холера у Вікторіанському Лондоні” сказано: “У 1848-1849 рр. відбувся другий спалах холери, за яким послідував ще один спалах у 1853-1854 рр. Ближче до кінця другого спалаху лондонський лікар Джон Сноу опублікував статтю «Про спосіб передачі холери» (1849), в якій припустив, що холера передається не поганим повітрям, а водним шляхом передачі інфекції. Проте його роботі приділялося мало уваги. Після третього спалаху холери в 1854 році Сноу опублікував оновлення своєї теорії зі статистичними доказами, які він зібрав у районі Лондона навколо Брод-стріт, Сохо. Записуючи місцезнаходження смертей, пов'язаних із холерою в цьому районі, Сноу зміг показати, що більшість з них зосереджена навколо однієї громадської водяної помпи на Брод-стріт. Пізніше було встановлено, що біля колодязя, з якого забирали воду, проходила каналізація, що протікає.” [3]

Не дивлячись на такий успіх Сноу, влада Великобританії не починала запроваджувати кроки, що пропонував лікар. Вирішальним у цьому питанні стало літо 1858 року, що отримало назву “Великий сморід”. Санітарна криза у місті, викликана тим, що річку Темза використовувалася як каналізація жителями міста, а також спека, що виникла того літа, зробили життя у Лондоні нестерпним. Канцлер скарбниці Бенджамін Дізраелі виділив гроші на будівництво центральної каналізації.

За проектом Джозефа Базелджетта у 1859 році у Лондоні почалося будівництво центральної каналізації. Нова каналізаційна система була відкрита в 1865 році. Після її побудови холера покинула місто, єдиним спалахом хвороби після побудови каналізації став 1866 рік, але розповсюдження було обмежене районами Східного Лондона, які ще не були підключені до нової каналізації. Таке практичне рішення підтвердило теорію Сноу про водне походження хвороби. А 1883 року німецький вчений Роберт Кох під час експедиції в Індію відкрив холерний вібріон і повністю підтвердив ідеї Сноу про передачу його через воду та їжу. Англійська газета The Times назвала холеру “кращим санітарним реформатором”. [2]

Історичний екскурс у пандемії я пропоную завершити епідемією “іспанки”, грипу, що був збудником найбільшої епідемією у 20 столітті, яка за своїми наслідками стала набагато більш руйнівною ніж Перша світова війна, що передувала їй. Пандемія іспанського грипу також є цікавою у розрізі того, що знання людства щодо боротьби проти хвороб були значно ширшими та більш ґрунтовними, ніж ті, що були у часи попередніх епідемій. Також пандемія іспанського грипу досі залишається найбільш масовою та смертоносною пандемією у абсолютних значеннях за всю історію людства. Схожість перебігу пандемії “іспанки” та коронавірусу, а саме розповсюдження хвороби “хвилями”, робить аналіз іспанського грипу актуальним.

Пандемія іспанського грипу змінила розуміння методів боротьби з епідеміями серед медичного істеблїшменту. Вона стала поштовхом до розробки новітніх

методів боротьби з вірусними та бактеріологічними захворюваннями, а також значно пришвидшила появу антибіотиків. Ще однією суттєвою відмінністю пандемії “іспанки” від попередніх є значно покращені методи статистичного аналізу на державному рівні та серед незалежних інститутів, що дало змогу зробити набагато точніші кількісні підрахунки жертв епідемії та її наслідків для економік держав. Хоча на початку 20-го століття світ ще не був настільки глобалізований як під час пандемії КОВІД-19, але пандемія охопила поверхню всієї земної кулі. Незважаючи на те, що тоді не існувало міжконтинентального масового авіасполучення, морські шляхи торгівлі та подорожей були масовими та ніяк не перешкоджали розростанню пандемії. Її розповсюдженню “допомогло” закінчення Першої світової війни та повернення солдатів з фронту додому, а також масова міграція європейців у Північну Америку.

У статті “Іспанський грип” зазначається: “коли в 1918 році спалахнув грип, лікарі та вчені не були впевнені, що його викликало і як його лікувати. На відміну від сьогодні, не було ефективних вакцин чи противірусних препаратів, які лікують грип. Ситуацію ускладнював той факт, що Перша світова війна залишила частини Америки з нестачею лікарів та інших медичних працівників. І з наявного медичного персоналу в США багато хто захворів на грип самі.” [7] Також катастрофічно не вистачало медичних приміщень, де можна було розмістити хворих. Школи, приватні будинки та інші муніципальні будівлі були переобладнані для використання їх у якості госпіталів, персоналу також не вистачало, тому студенти-медики залучалися до догляду за хворими.

Оскільки ефективного медичного засобу та протоколу лікування хворих не існувало, то методи боротьби з іспанським грипом були скоріше превентивними та профілактичними. Вводився карантин, громадяни повинні були носити медичні маски, громадські місця закривалися, рекомендували уникати скупчень людей та, за можливості, залишатися вдома. Такі заходи призвели до значних економічних втрат, що більш детально описані у наступному розділі.

Методи боротьби з іспанським грипом та їх ефективність я пропоную розібрати на прикладі деяких міст США, а саме Філадельфії, міська влада якої фактично відмовилася від карантинних заходів, та Сент-Луїсу, у якому влада своєчасно ввела карантинні заходи. У 1918 році, після повернення американських солдатів з Європи у суспільства був сильний запит на проведення масових заходів після важких років війни. У вищенаведеній статті сказано: “Відповідь Філадельфії була занадто малою, надто пізною. Доктор Вілмер Крузен, директор громадського здоров’я та благодійних організацій міста, наполягав, що зростаюча кількість смертей – це не «іспанський грип», а просто звичайний грип. Тож 28 вересня місто розпочало парад Liberty Loan, в якому взяли участь десятки тисяч філадельфійців, поширюючи хворобу, як лісову пожежу. Всього за 10 днів понад 1000 філадельфійців померли, ще 200 000 захворіли. Лише тоді місто закрило салони та театри. До березня 1919 року понад 15 000 жителів Філадельфії загинули.” [7]

Зовсім іншу відповідь на виклик хвороби було зроблено у Сент-Луїсі - карантин було запроваджено завчасно, святкування були заборонені, кінотеатри та театри закривалися, було запроваджено штраф у 5 доларів за перебування у громадських місцях без медичної маски. Через нестачу медичного персоналу широко запроваджувалося волонтерство; громадяни допомагали доглядати медикам за хворими. За підсумками пандемії смертність у Сент-Луїсі становила приблизно 358 на 100 000 людей, тоді як у Філадельфії – 748 смертей на 100 000. [8] Різниця становить більше ніж 100%, що свідчить про ефективність карантинних заходів у боротьбі з хворобами, що передаються респіраторним шляхом. Влітку 1919 року пандемія закінчилася через мутацію вірусу та вироблення імунітету серед населення.

1.2 Демографічні та соціально-економічні наслідки пандемій

Епідемії протягом усієї історії людства завдавали величезної шкоди добробуту громадян, державам та працівникам різних сфер. Пандемії призводять до скорочення економічної активності, зміні у споживанні, демографічних втрат та

різноманітних соціальних наслідків, з якими суспільства стикаються після закінчення розповсюдження хвороби.

Пандемія чуми мала дуже великі наслідки для населення всієї Європи. Демографічно, за різними даними, він пандемії померло від 20 до 30% населення Європи. Втрати серед населення виявилися настільки катастрофічними, що на рівень населення початку 14 століття у Іспанії, Німеччині, Франції та Англії змогли вийти лише у 16 сторіччі. Суттєво знизився рівень урбанізації у багатьох Європейських країнах. У статті Георгія Ермана “Чума, холера, “іспанка”: як великі пандемії змінювали світ” сказано: “рівень урбанізації у Франції впав з 5,2 до 4,7%, в Англії та Уельсі з 4 до 2,5%, в іспанських державах з 12,1 до 10,2%, центральній та північній Італії з 18 до 12,4%.” [2]

Значним демографічним ударом також стала дуже висока дитяча смертність. Так, досить високий рівень дитячої смертності, що існував у Середньовіччі, зріс ще більше під час пандемії. Якщо у часи до пандемії серед народжених дітей до дорослого віку доживала половина, то у часи пандемії та після неї цей показник став сягати менше 50%, що дуже серйозно вдарило по можливості відновити працездатне населення. Епідемія також мала глибокі та довготривалі економічні наслідки. Найбільша смертність була у містах серед бідняків, що не мали власного житла та мусили ділити його з сусідами. В таких умовах, а також враховуючи антисанітарію та велику кількість щурів, що переносили блох, чума розповсюджувалася особливо швидко. Серед більш багатих прошарків населення та знатних родин смертність була значно нищою через можливість ізолюватися у власних будинках та доступ до мінімальних санітарних умов. Такий дисбаланс відносно допандемічних часів у різних прошарках населення викликав значне зростання цін на ремісничі товари. Річ у тім, що статки, які знаходилися у власності більш багатого прошарку населення нікуди за час епідемії не поділися, а попит на товари зріс при дефіциті майстрів. Також гроші, що залишилися після померлих, успадкували їхні родичі, що теж

підвищило споживання промислових товарів. Проте через те, що грошові відносини у 14-му столітті визначалися балансом золота та срібла, кількість якого на душу населення зроста, значно посилюються інфляційні процеси. Ціни на більшість товарів ремісничого виробництва зросли вдвічі, а на окремі товари навіть більше. У аграрному секторі виникла протилежна ситуація. Не дивлячись на природне зростання доходів жителів селищ (через високу смертність кількість робітників, що збирали урожай стала значно менша), ціни на сільськогосподарську продукцію знизились. [2]

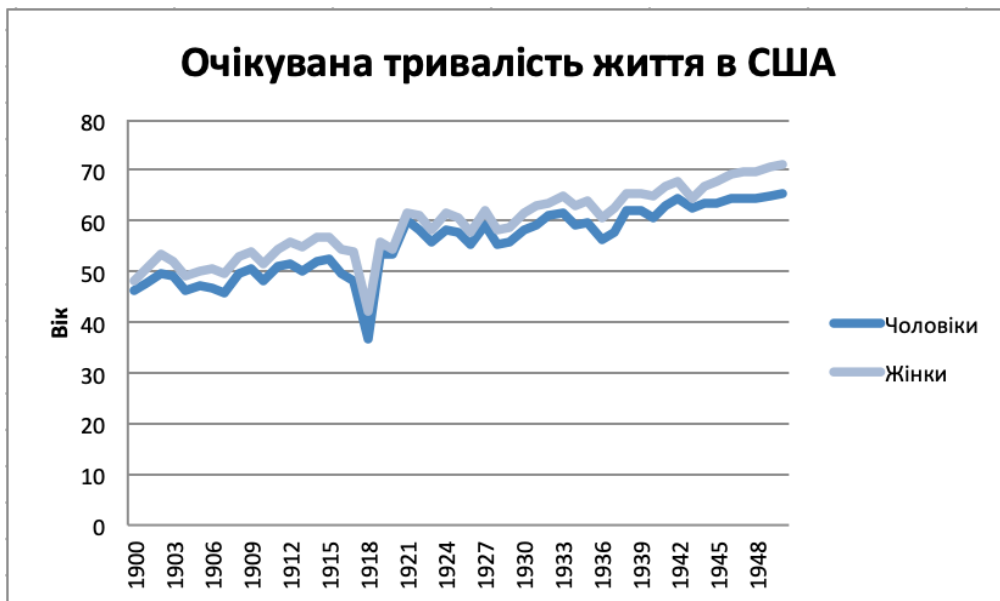
Пандемія холери 1854 року у Лондоні мала дуже важкі та довготривалі наслідки. Райони міста, що постраждали від хвороби стали вважатися менш престижними та будівлі, що розташовувались у них, втратили значну частину своєї орендної вартості. Цікавим є те, що падіння ціни на оренду у районі не відновлювалося і залишалося меншим, ніж у тих районах, що не постраждали від хвороби. Значним довготривалим наслідком пандемії, навіть при досить невисокому рівні смертності, є втрата члена родини, що мав стабільний дохід та забезпечував усю іншу родину. Це призводить до зубожіння населення через неможливість дітей у таких сім'ях отримати освіту та необхідні навички у майбутньому. Також значно знижувалася економічна активність у районах, що постраждали від пандемії. Загибла частина працездатного населення вже не приносила економічної користі, а їх сім'ї значно знизили свій рівень споживання. [9]

Дуже значних економічних та демографічних втрат зазнав світ під час пандемії іспанського грипу 1918 - 1919 рр. Населення Європи у 1918 році за даними Оксфордського університету складало близько 1,8 млрд. осіб. [10] Виходячи з цього, найбільш оптимістичними даними є – 17,4 мільйонів смертей за даними П. Шпреевенберга [11] передбачає, що іспанський грип вбив майже 1% (0,95%) населення світу. Якщо ми спираємося на оцінку 40 - 50 мільйонів смертей, що дає ВООЗ, то іспанський грип вбив 2,7% населення світу. Кількість населення, що перехворіло іспанським грипом становить близько 500 млн. осіб. Населення

світу зростало приблизно на 13 мільйонів щорічно в цей період, що свідчить про те, що період іспанського грипу був, ймовірно, останнім часом в історії, коли населення світу зменшувалося.

Дуже болючим наслідком пандемії “іспанки” було ураження молодого та працездатного населення. Майже половина всіх смертей складала чоловіки працездатного віку. Через особливість вірусу, чим сильніше була імунна система, тим гостріше протікала хвороба та швидше розвивалася пневмонія. На графіку 1.1 можна побачити, що смертність виявилася настільки серйозною, що у 1918 році очікувана тривалість життя для чоловіків і жінок зменшилася більш ніж на 10 років порівняно з 1917 р. Це означало, що втрата величезної кількості працездатного населення та на тлі наслідків Першої світової війни призвела до ще більшого поглиблення кризи, економічна активність ще більше знизилася, світова економіка відновлювалася досить повільно. Багато дітей залишились без батьків, а значить і без можливості отримати освіту у майбутньому.

Графік 1.1 Очікувана тривалість життя у США (1900-1950 рр.) [Створено автором на основі джерела 12]

У статті Роберта Барро та Хосу Урсуа - “Коронавірус та пандемія іспанського грипу...” зазначено: “Дані для 48 країн свідчать про смертельні випадки від грипу в 1918-1920 роках у 40 мільйонів осіб або 2,1 % населення світу, що

означає 150 мільйонів смертей у порівнянні з поточним населенням. Регресії з щорічною інформацією про смертність від грипу в 1918-1920 роках і смертях під час Першої світової війни передбачають падіння ВВП і споживання в типовій країні на 6 і 8% відповідно. Є також деякі докази того, що вищі показники смертності від грипу знизили реальну прибутковість акцій і, особливо, короткострокових державних векселів.” [13] Отже, економічні наслідки від запроваджених карантинів, скорочення виробництва та соціальних потрясінь були співставними з тими, яких завдала пандемія коронавірусу.

На прикладі описаних пандемій я створив таблицю 1.1, у якій описав які соціально-економічні наслідки мали пандемії та виділив методи їх подолання, а також як вони вплинули на створення системи охорони здоров'я та її розвиток.

Таблиця 1.1 Пандемії, їх наслідки та методи подолання [Створено автором]

Пандемія	Соціально-економічні наслідки	Методи подолання
Чума 1347-1353 рр.	Загинуло близько 25% населення Європи; значно знизився рівень урбанізації; нестача кваліфікованих ремісників через високу смертність призвела до здорожчання їх праці та величезних темпів інфляції.	Запровадження карантину; обмеження роботи масових закладів; уникнення скупчень людей; переїзд з міст до менших поселень; особиста гігієна.
Холера на прикладі Лондону середини 19 століття	У районах, де відбулися спалахи хвороби значно знизилася економічна активність; втрата працюючого члена	Дослідження причин походження хвороби; покращення умов життя населення, санітарії та створення міських

	родини призвела до погіршення перспективи до навчання дітей у таких сім'ях; зниження вартості житла у постраждалих регіонах.	комунікацій; побудова центральної каналізації; розвиток медицини та системи охорони здоров'я.
Пандемія іспанського грипу 1918-1920 рр.	Близько третини населення світу перехворіло, близько 3% населення загинуло; втрати ВВП саме від пандемії, не зважаючи на інші фактори становили 6-8 %; Зростання рівня бідності серед покоління, що зростало після пандемії; найбільше постраждало молоде та працездатне населення.	Запровадження карантину серед населення, закриття розважальних заходів, введення масочного режиму через неможливість адекватного лікування "іспанки"; дослідницька діяльність серед лікарів після пандемії значно збільшилася; створення антибіотиків у 20-30х рр. 20-го століття.

На основі інформації, наведеної у таблиці 1.1 я хочу виділити ефективні заходи у протистоянні пандеміям, а саме:

- запровадження карантину для зниження розповсюдження хвороби, включно з заборобою на знаходження у місцях масового скупчення людей;
- направлення зусиль на пошук джерела походження хвороби та шляхі передачі;
- покращення системи охорони здоров'я та санітарних умов;

- просвітницька діяльність серед населення щодо дотримання гігієнічних заходів.

Оскільки сучасна медична наука ще не віднайшла ефективного та безпечного засобу протистояння інфекційним захворюванням, що викликаються швидкомутовуючими вірусами, то людство поки що має використовувати такі самі перевірені історичним досвідом методи, що і наші предки. На прикладі вищенаведених пандемій я описав необхідність запровадження карантинних заходів та інших описаних методів боротьби з хворобами, що неодмінно знижують економічну активність та наближають кризу. Усі наведені вище заходи також були використані для боротьби з коронавірусом, але, очевидно, що у сучасній боротьбі з пандемією цих методів недостатньо. Навіть, порівнюючи з пандемією іспанського грипу початку 20-го століття, світ значно змінився. За рахунок його глобалізованості, тісних зв'язків між державами та постійних переміщень людей, швидкість розповсюдження вірусу значно зросла. Тому поряд із соціальними та медичними заходами потрібно широко використовувати економічні методи подолання впливу масової захворюваності на світову економіку та добробут громадян.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ КОРОНАКРИЗИ У СВІТІ

2.1 Вплив пандемії КОВІД-19 на розвинуті країни.

Пандемія КОВІД-19 сколихнула весь світ на початку 2020 року, вірус швидко розповсюджувався та його не вдалося локалізувати у Китаї. Незабаром інфекція була виявлена у всіх країнах світу та почала створювати величезні проблеми для світової торгівлі, системи транспортування, сфери послуг, комунікації та сполучення між країнами, а отже і економічного зростання. Через свою надзвичайну заразність та досить високий показник смертності як для респіраторної хвороби уряди країн виявилися не готовими до загрози такого масштабу та почали запроваджувати масові локдауни. Виробництва зупинилися, у багатьох країнах громадян випускали з дому лише для купівлі споживчих речей першої необхідності. У таких умовах бізнес почав страждати, що призвело до зростання безробіття у більшості розвинених країн до критичних показників.

Відсутність ефективного протоколу лікування та превентивних заходів для уникнення зараження зробили світове сполучення між різними країнами дуже небезпечним. Отже, світ опинився перед дилемою: чим більше обмежуючих заходів - тим нижчий рівень розповсюдженості хвороби, але тим гірше економічне становище населення та світового бізнесу.

Чи могло людство передбачити появу смертоносною хвороби та бути готовим до її протидії? У статті Брайана Велша “Ковід-19: Історія пандемій” сказано: “Нова пандемія коронавірусу, відома як Covid-19, не могла бути більш передбачуваною. Зі свого власного звіту я знав це з перших вуст. У жовтні 2019 року я відвідав симуляцію вигаданої пандемії, спричиненої новим коронавірусом, яка вбила 65 мільйонів людей, а навесні 2017 року я написав статтю для журналу TIME на цю тему. На обкладинці журналу було написано: «Попередження: світ не готовий до чергової пандемії».” [14]

Також не слід забувати про те, що пандемії виникали протягом усієї історії людства і початок нової - лише питання часу. Тому ефективне реагування та протидія її виникненню - прямий обов'язок міжнародних організацій та урядів провідних країн. Сучасні методи лікування хвороб та високий рівень санітарії разом з величезною кількістю антибіотиків та різних ліків дуже послабили страх людства перед епідеміями, тому така необачність зіграла велику роль у настільки швидкому розповсюдженні вірусу. Так, Всесвітня організація охорони здоров'я остаточно оголосила коронавірус пандемією лише 11 березня 2020 року, занадто пізно, бо набагато раніше було зрозуміло, що людство зіштовхнулося з загрозою, проти якої воно ще не навчилося боротися, тому і своєчасне реагування було конче необхідним.

Економічні втрати через пандемію коронавірусу виявилися катастрофічними, небажання вживати превентивних заходів та локалізувати пандемію у Китаї, а також повільне реагування на початковому етапі з подальшим впровадженням жорсткого локдауна спричинили зростання безробіття, інфляцію та падіння всієї світової економіки. Після різкого зростання кількості випадків коронавірусу у розвинутих країнах, уряди почали запроваджувати заходи для зниження швидкості розповсюдження пандемії. Був введений обов'язковий масочний режим, а потім більшість країн закрилися на локдауни. Світова економіка зіткнулася з загрозою, що виявилася набагато серйознішою ніж світова фінансова криза 2008-2009 рр.

Транспортні та логістичні ланцюги виявилися зруйнованими, авіасполучення було майже припинено, що суттєво вразило сучасний глобалізований світ, у якому виробництва провідних компаній винесені за кордон задля оптимізації витрат. Закриття кордонів на декілька місяців зупинило нормальний товарообмін, що призвело до значних збитків серед багатьох корпорацій. Сфера послуг, перевезень та відпочинку постраждали сильніше всього, безробіття в країнах зросло удвічі, а у деяких економіках майже втричі. Компанії почали переводити своїх співробітників на дистанційний формат роботи, що спонукало

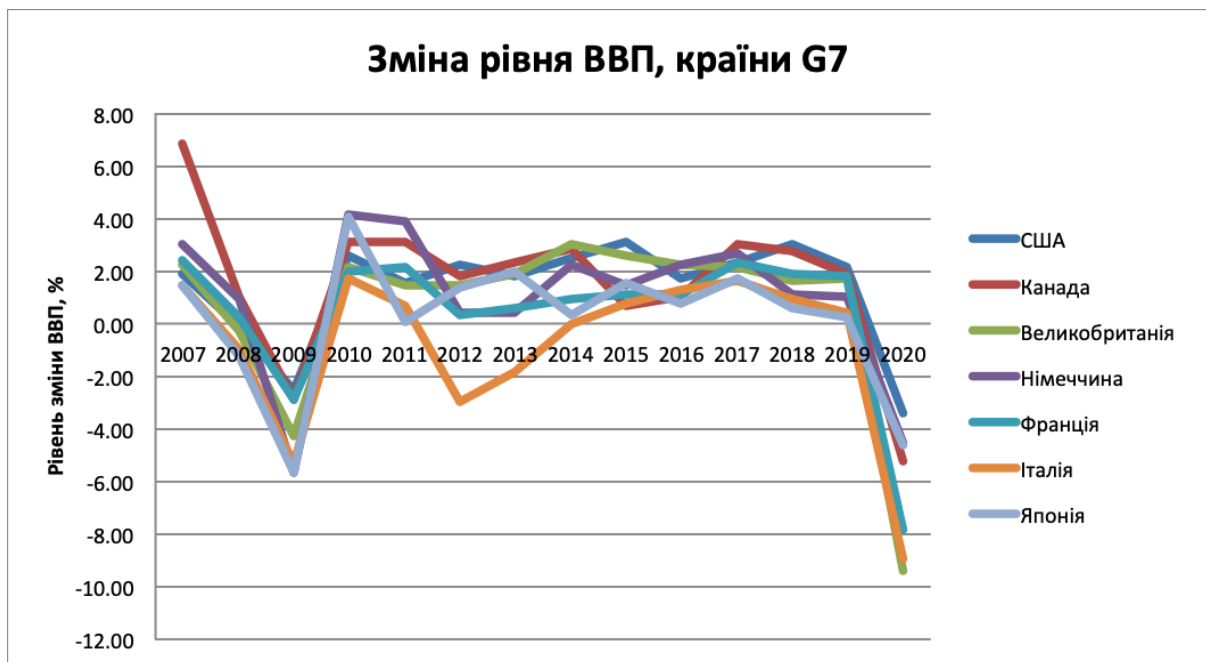
їх купувати собі гаджети та комп'ютерну техніку задля можливості працювати удома.

Світ виявився не готовим до такого різкого зростання попиту на комп'ютерну техніку. Через пандемію деякі профільні заводи по виробництву були закриті на карантин, що значно знизило їх виробничі можливості. Також на неможливість забезпечення зростаючого попиту на комп'ютерне обладнання вплинув дефіцит напівпровідників, що розпочався через локдаун та був ще погіршений кліматичними аномаліями в регіонах-лідерах по виробництву мікросхем (морози в Техасі, пожежі в Японії, посуха на Тайвані).

Уряди держав мусили діяти та відповідати на ті виклики, що були зумовлені коронакризою, тому найбільш розвинені країни значно підвищили видатки у соціальну сферу, так у дослідженні центру Разумкова зазначено: “У фінансовому вигляді з грудня 2020 року загальні витрати на соціальний захист збільшилися майже на 270%. У цілому більше \$2,9 трлн. було виділено на ці програми, що становить близько 3% світового ВВП у 2021 році. Це консервативна оцінка, оскільки інформація про витрати доступна приблизно для 15% заходів соціального захисту в базі даних Світового Банку. Такий безпрецедентний рівень інвестицій у соціальний захист у 4,5 раз перевищує витрати в цей сектор у період глобальної кризи 2008-2009 рр., і претендує приблизно на 18% глобальних пакетів заходів стимулювання.” [15]

За даними Світового банку падіння світового ВВП у 2020 році становило 3,3%, рівень безробіття зріс до 6,6%, а інфляція за ІСЦ зросла вдвічі у 2021 році. Я пропоную розглянути який вплив коронакриза та локдаун мали на найбільш розвинені економіки та дослідити за допомогою яких методів вони долали наслідки та надалі планують знижувати ефект від коронакризи.

Графік 2.1 Зміна рівня ВВП, країни G7 [Створено автором на основі джерела 16]

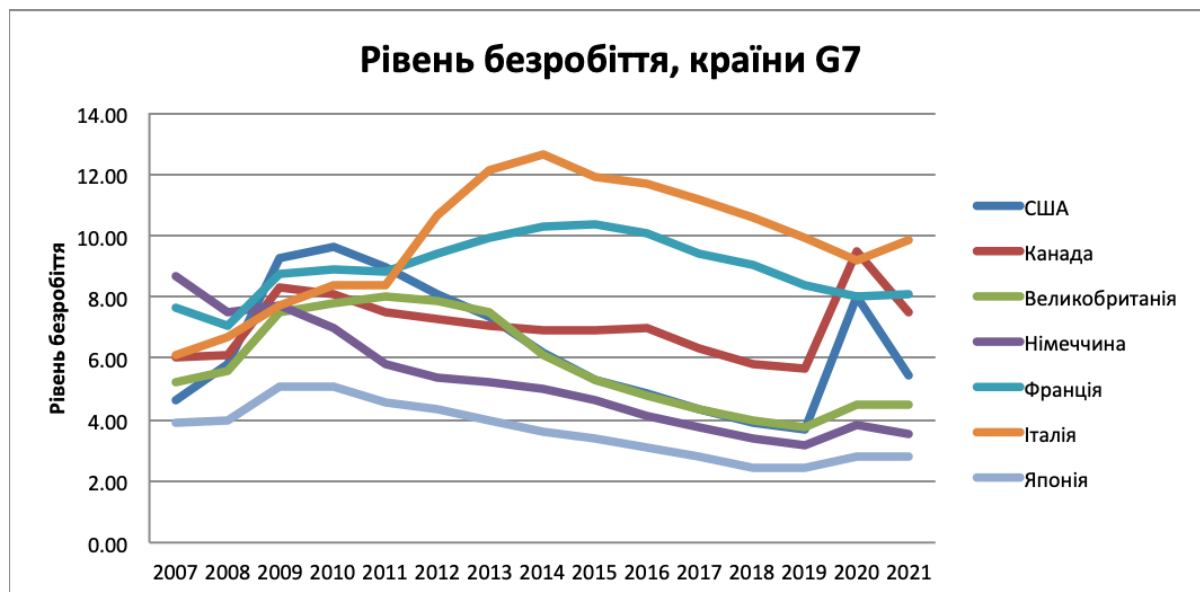
За досліджуваний період були обрані 2007-2020/2021 роки для того, щоб порівняти вплив на економіку, що завдала пандемія КОВІД-19 та світова економічна криза 2008-2009 рр.. На графіку 2.1 можна побачити, що падіння, викликане коронакризою виявилось набагато гіршим за те, що було спровоковано кризою 2008 року. Рівень зростання ВВП знаходиться приблизно на однаковому рівні у передкризові 2007 та 2019 роки, проте падіння під час коронакризи було більшим за 2009 рік у всіх країнах, крім Канади та Японії (таблиця 2.1), а найбільших наслідків зазнали Велика Британія, Франція та Італія, з падінням ВВП у 11,07%, 9,70% та 9,35% відповідно. Порівнюючи з падінням ВВП від пандемії “іспанки”, що було описано у попередньому розділі та склало 6-8% в середньому, не дивлячись на те, що іспанський грип був більш небезпечним та смертельним, коронавірус все одно завдав більш негативних економічних наслідків.

Таблиця 2.1 Падіння ВВП відносно докризового року. [Створено автором на основі джерела 16]

Країна	Падіння ВВП у 2009 році	Падіння ВВП у 2020 році
США	4,41	5,57
Канада	9,80	7,11
Великобританія	6,52	11,07
Німеччина	8,67	5,63
Франція	5,30	9,70
Італія	6,77	9,35
Японія	7,18	4,86

На графіку 2.2 вказаний рівень безробіття за період 2007-2021 років. Виходячи з отриманих даних можна зробити висновок, що, на відміну від кризи 2008 року, коли рівень безробіття зріс у всіх країнах G7, а у Франції та Італії викликав структурну кризу та проблеми з безробіттям, які вони досі не можуть подолати, коронакриза значно вплинула лише на рівень безробіття у США та Канаді. Але, завдяки державній політиці у 2021 році у цих країнах вдалося значно знизити рівень безробіття.

Графік 2.2 Рівень безробіття, країни G7 [Створено автором на основі джерела 17]

2.2 Методи державної політики для подолання коронакризи.

До заходів подолання коронакризи можна віднести фінансову та монетарну політику, що проводить держава для допомоги населенню та бізнесу, уряд вводить нові закони та розробляє заходи для підтримки населення. Одним з найефективніших способів протистояння пандемії є ефективні карантинні заходи та розвинена система охорони здоров'я, що не дають епідемії завдати максимальної економічної шкоди.

Які засоби можна використати для протистояння соціальним та демографічним наслідкам пандемії? По-перше, потрібно розробити ефективний протокол лікування та віднайти ліки, що допоможуть у профілактиці та лікуванні цієї хвороби, по-друге, задля послаблення локдауну та переходу в офлайн режим роботи для відновлення економіки після пандемії потрібно вакцинувати населення безпечною та ефективною вакциною, щоб у працівників була можливість ходити на роботу, відвідувати масові заходи, а люди, у вільний від роботи час витрачали гроші на споживання та посилювали економіку у такий спосіб.

Для того, щоб проаналізувати ефективність дій держави у протистоянні розповсюдженню епідемії я обрав декілька показників; перший - кількість випадків зараження на 1 млн. осіб, другий - відсоток вакцинованого населення, а також темпи вакцинації.

За наявними у таблиці 2.2 даними, можна зробити висновок, що найбільш ефективно (серед розглянутих країн G7) протистояли пандемії Японія та Канада (72 190 та 101 645 заражених осіб на 1 млн. населення відповідно), в той час як в інших країнах на 1 млн. осіб виявляється в середньому по 300 тис. заражених осіб. Низька кількість випадків у Канаді пояснюється тим, що щільність населення є набагато нижчою, ніж у інших країнах G7. Також Канада має сухопутний кордон лише зі США, на відміну від країн Європи, між якими фактично відсутні кордони, що дуже сильно посилювало розповсюдження хвороби. Також Канада одна з перших країн ввела жорсткі закони стосовно ізоляції, що передбачали неможливість відвідування кафе, ресторанів та інших закладів без сертифікату вакцинації. Випадок Японії пов'язаний з ефективними діями керівництва країни, що раніше за європейські країни обмежило сполучення з іншими державами, з менталітетом громадян, що дуже сумлінно відносяться до носіння масок у громадських місцях, з впровадженням обмежувальних заходів, а також тим, що японці звикли користуватись санітаїзерами та є менш “контактними” у спілкуванні, ніж європейці.

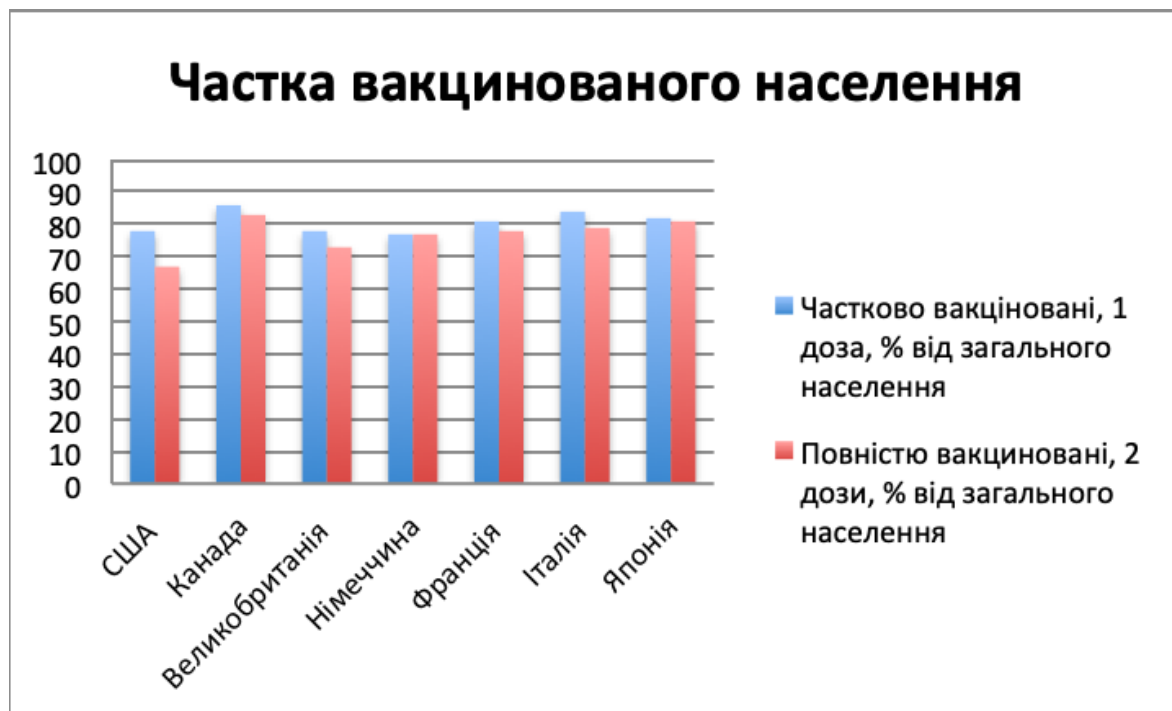
Таблиця 2.2 Кількість зафіксованих випадків коронавірусу [Створено автором на основі джерела 18]

Країна	Загальна кількість випадків зараження	Кількість випадків на 1 млн. ос.
США	87 549 563	261 512
Канада	3 901 788	101 645
Великобританія	22 422 611	326 954

Німеччина	27 006 837	320 345
Франція	29 923 818	456 471
Італія	17 736 696	294 196
Японія	9 075 966	72 190

В усіх країнах G7 на даний момент є високий рівень вакцинації населення (Графік 2.3), так лише у США частка населення, що щеплена 2 дозами вакцини є трохи меншою за 70%, отже уряди держав ефективно провели кампанію по вакцинації та просвітницьку й інформаційну діяльність серед населення. Цікавим є те, що темпи вакцинування були найнижчими саме у Японії (додаток 1), якщо в інших країнах на вакцинування першою вакциною 70% відсотків населення було витрачено у середньому майже 100 днів, то у Японії цей показник склав 800 днів. [19]

Графік 2.3 Частка вакцинованого населення [Створено автором на основі джерела 20]

Поряд із протистоянням розповсюдженню пандемії, що неодмінно несе за собою економічні втрати через зниження споживання та карантин, повинна

стати ефективна державна політика, що допоможе пом'якшити ті негативні ефекти, що були викликані коронакризою. За 2020 рік держави та всесвітні інституції витратили 12 трлн. дол. на фіскальні засоби та 7,5 млрд. дол. на монетарні. [21] У дослідженні центру Разумкова описана така роль держави у подоланні кризи: “У розпал пандемії у світі яскравіше, ніж у період кризи 2008-2009рр., демонструється роль держави як кризового менеджера, як у контексті локалізації спалаху та запобігання поширенню пандемії, так і в контексті підтримки економіки. При цьому роль соціальної політики як макроекономічного стабілізатора була суттєво посилена, оскільки вона не лише захищає людей, але й рятує економіку шляхом збільшення бюджетних витрат.” [15] На прикладі найбільш розвинених країн світу потрібно віднайти найбільш ефективні державні інструменти протистояння кризі та її наслідкам. Для дослідження я обрав США та Німеччину як країни, що застосували максимальну кількість заходів для протистояння пандемії та Японію, що зазнала найменших економічних втрат.

Уряд США запровадив численні заходи монетарної та фіскальної політики для підтримки малого та середнього бізнесу, допомоги банкам та корпораціям і для пом'якшення негативних ефектів пандемії на населення країни. До монетарних заходів, що використовували у США, можна віднести політику кількісного пом'якшення (QE), центральні своп-лінії між ФРС та основними ЦБ інших країн, а також механізми екстреного кредитування для небанківської фінансової системи. “23 березня 2020-го року ФРС оголосила, що збільшить обсяги закупівлі казначейських цінних паперів та іпотечних цінних паперів (MBS), включаючи комерційні MBS, що випускаються державними установами або фінансованими урядом підприємствами. Вони будуть здійснюватися з безпрецедентною швидкістю до 125 мільярдів доларів щодня протягом тижня з 23 березня. У результаті, вартість балансу ФРС перевищило рівень після фінансової кризи у 4,5 трильйона доларів. Однією помітною відмінністю від попередніх раундів QE є те, що ФРС купує цінні папери з різними термінами

погашення, тому ефект, ймовірно, не буде зосереджений на довгострокових ставках.” [19, с. 68]

Своп-лінії (swap lines) іноземного центрального банку – ще один різновид допомоги під час пандемії. Як банки США, так і іноземні комерційні банки покладаються на ринки короткострокових позик, щоб отримати доступ до доларів США, необхідних для фінансування своїх операцій і задоволення потреб у грошових потоках. Але в умовах обмеженої ліквідності лише банки, що працюють у Сполучених Штатах, можуть отримати доступ до своп-ліній. Таким чином, ФРС має постійні своп-лінії з основними іноземними центральними банками, щоб надати центральним банкам фінансування в доларах США, яке вони, у свою чергу, можуть надавати приватним банкам у своїй юрисдикції. 15 березня 2020 року ФРС знизила вартість використання цих своп-ліній, а 19 березня розширила своп-лінії ще дев'яти центральним банкам. 31 березня 2020 року ФРС створила новий тимчасовий об'єкт для роботи в тандемі зі своп-лініями, щоб забезпечити додаткові долари для задоволення світового попиту. Новий механізм дозволяє центральним банкам і міжнародним валютним органам обмінювати свої цінні папери казначейства США у Федеральній резервній системі на долари США, які потім можуть бути доступні установам у їхній юрисдикції.

Уряд США затвердив п'ять пакетів фіскальної допомоги для пом'якшення наслідків коронавірусу. Ось їх перелік:

- Перший пакет допомоги склав 8,3 млрд. дол. та був підписаний Д. Трампом 6 березня 2020 року.
- Другий пакет допомоги був підписаний 18 березня, бюджет на допомогу включав забезпечення грошової допомоги сім'ям, надання податкового кредиту роботодавцям, що були вимушені надати лікарняні працівникам з КОВІД-19, надання додаткового страхування на 1 млрд. дол. штатам та безкоштовне тестування на коронавірус.

- Третій пакет допомоги склав 2,3 трлн. дол. та включав у себе допомогу компаніям, що постраждали від пандемії, одноразові виплати кожному американцю у 1200 доларів та додаткові 500 доларів на дитину, працівникам, що втратили роботу, компенсувалося 4 місяці заробітної плати.
 - 24 квітня 2020 року було підписано додатковий пакет стимулів під назвою «Фаза 3.5». За його умовами виділялося 484 млрд. доларів, здебільшого для поповнення The Economic Injury Disaster Loan Program (EIDL), і містив додаткове фінансування для лікарень та тестування на КОВІД-19.
 - 21 грудня 2020 року Конгрес прийняв четвертий пакет допомоги, законопроект про стимулювання та надання допомоги в розмірі 900 мільярдів доларів, доданий до основного комплексного законопроекту про бюджет.
 - 11 березня 2021 року президент Д. Байден підписав закон про американський план порятунку від 2021 року, реалізувавши пакет пропозицій щодо стимулювання та допомоги в розмірі 1,9 трлн. доларів.
- [22]

Пакети фіскальної допомоги були направлені на допомогу населенню, підвищення споживання, фінансування розробки вакцин та ліків проти коронавірусу, підтримку банків та корпорацій, а також додаткові страхові виплати та бюджетні кошти.

Уряд Німеччини запровадив безпрецедентний за своїми об'ємами план по протистоянню та пом'якшенню наслідків коронакризи. Було створено Фонд економічної стабілізації (ФЕС), Німеччина відмовилася від політики “боргового гальма”, що передбачала запобігання зростанню державного боргу, що була розпочата у 2013 році. Відмова від політики “боргового гальма” дозволила уряду Німеччини залучити додаткові кошти для фінансування урядових програм по підтримці населення та бізнесу під час коронакризи. У дослідженні

центра Разумкова сказано: “Фонд економічної стабілізації затверджений в обсязі 600 млрд. євро, з яких 400 млрд. євро планується використовувати в якості держгарантій, 100 млрд. євро - на пряму рекапіталізацію компаній, 100 млрд. євро - на рефінансування Державного банку розвитку (ДБР). Сукупний обсяг держгарантій, що надаються за допомогою ДБР, збільшений згідно з поправками до бюджету на 357 млрд. євро - до 822 млрд. євро (24% ВВП).” [15, с. 25] Загальна сума державної допомоги для стабілізації наслідків пандемії коронавірусу склала 1,1 трлн. євро.

Ці кошти були направлені на соціальні виплати для співробітників та фрілансерів, було запроваджено грантову допомогу для працівників різних секторів, імплементовано урядову програму, згідно з якою працівник може отримати від 60% до 67% втраченої заробітної плати внаслідок скорочення робочих годин. Для компаній була передбачена програма, за якою ФЕС бере участь у рекапіталізації, якщо у компанії є проблеми з іншими джерелами фінансування. За умовами програми, додатковим державним фінансуванням може скористатися компанія, що є важливою для критичної інфраструктури. Для підприємств, що постраждали від коронавірусу виділялися кошти у розмірі 822 млрд. євро. Фінансування здійснювалося через надання підприємствам пільгових кредитів, де Державний банк розвитку брав на себе 80-90% зобов'язань по даній кредитній програмі.

Запроваджується відстрочка сплати податків на 2020 рік для підприємств, скасовується нарахування штрафів за прострочення сплати податкових платежів з прибуткового податку, корпоративного податку і ПДВ, також “Відстрочено право кредитора подавати на банкрутство боржника на три місяці. Відстрочено ініціювання процесу банкрутства підприємств (до 30 вересня 2020р.) у випадку, якщо банкрутство викликано пандемією.” [15, с.26]

Уряд Японії для протистояння пандемії прийняв у березні 2020 року екстрений фінансовий пакет допомоги, що становив 1,1 трлн. дол. Також японський уряд почав скуповувати державні облігації і у 4 рази збільшив купівлю

корпоративного боргу для підтримання економіки під час зниження споживання та запобігати росту ставки проценту. Також у Японії субсидували частину заробітної плати тим громадянам, що через локдаун були вимушені взяти відпустку та не мали можливості працювати. Влада Японії заявила про виплати всім без винятку громадянам по 100 тис. йен (більше ніж \$900) як відшкодування збитку від втрати роботи. [15] Для банківського сектору були надані короткострокові позики для купівлі облігацій та комерційних паперів, щоб допомогти японським підприємствам подолати наслідки кризи. [19]

До попереднього пакету допомоги у травні 2020 року кабінет міністрів Японії надав 1,1 трлн. дол. у якості позик і гарантій, що фінансувалися за рахунок випуску нових облігацій. Ці 2 пакети допомоги загалом становили близько 40% від ВВП Японії. У дослідженні “Глобальні економічні ефекти від пандемії КОВІД-19” зазначено: “ці заходи включали субсидії для підприємств для сплати орендної плати через Банк розвитку Японії та кошти для підтримки малого та середнього бізнесу через Корпорацію регіональної економіки Японії, платежі щоб допомогти звільненим працівникам, а також резервний фонд для вливання капіталу фірмам, що постраждали, через Японську інвестиційну корпорацію.” [19]

Стосовно монетарної політики, Банк Японії підтримує політику низьких процентних ставок, не дивлячись на те, що кредитні позики на подолання наслідків коронавірусу та підтримку економіки були збільшені на 300 млрд. дол. (до 1 трлн. дол.). Також Центробанк Японії заявив, що об’єм закупівлі комерційних паперів, корпоративних облігацій та біржових фондів буде складати 12 трлн. йен щорічно. Такі заходи надали можливість банкам надавати компаніям кредити під 0% ставку. У вищенаведеному дослідженні зазначено: “В рамках окремої програми Банк Японії надав близько 110 трлн. йен на купівлю комерційних паперів і корпоративних облігацій і надав долари через своп-угоди з Федеральною резервною системою США.” [19]

У таблиці 2.3 я описав які соціально-економічні наслідки мали США, Німеччина та Японія від пандемії КОВІД-19 та зазначив економічні методи, що вони використовували задля подолання наслідків.

Таблиця 2.3 Соціально-економічні наслідки коронакризи та методи їх подолання [Створено автором]

Країна	Соціально-економічні наслідки	Методи державної політики
США	Падіння ВВП на 5,57%, зростання безробіття на 4,38%, відмова від політики 0% ставки та підвищення її до 1,5%. Скорочення галузей авіаперевезень та туризму майже на 80%.	Загальний пакет допомоги склав 5 трлн. дол., субсидіювалися найбільш уражені групи населення, а саме – сім’ї та люди з низькими доходами, компенсація 4 місяців з/п для тих, хто втратив роботу, одноразові виплати населенню з метою збільшення споживання, допомога компаніям, що постраждали від локдауна. Монетарні заходи – політика кількісного пом’якшення, утворення своп-ліній між ФРС та зарубіжними банками. Фінансування урядом розробки вакцин.

Німеччина	Падіння ВВП на 5,63%, зростання безробіття на 0,67%. Проблеми малого та середнього бізнесу, скорочення сфери послуг.	Загальна сума допомоги склала 1,1 трлн. євро, підтримка галузей, що найбільше постраждали від коронавірусу, компенсування від 60 до 67% заробітної плати тим, у кого було скорочено робочі години через локдаун, 822 млрд. євро для підприємств, запровадження відстрочок сплати податків для окремих категорій громадян та підприємств. Додаткові витрати на соціальний захист.
Японія	Падіння ВВП на 4,86%, зростання безробіття на 0,4%.	2 пакети допомоги, по 1,1 трлн. дол. кожен, одноразові виплати всім громадянам по 100 тис. йен (більше ніж \$900) для заохочення споживання, залучалися додаткові кошти для допомоги малому та середньому бізнесу. ЦБ Японії почав купувати державні облігації та у 4 рази збільшив викуп корпоративного боргу з метою утримання ставки процента на рівні 0%.

Спираючись на досвід протидії пандеміям, з якими людство стикалося протягом усієї своєї історії, були розроблені протоколи протидії їх розповсюдженню. Випробувані часом методи боротьби більш детально описані у попередньому розділі та полягають у запровадженні карантину, обмеженні можливості контактувати, введення масочного режиму, виявлення хворих та їх своєчасне лікування та ізолювання за потреби. Проте, у глобалізованому світі запровадження локдауну призвело до значних економічних втрат та зумовило беспрецедентні методи боротьби з ними.

У таблиці 2.3, проаналізувавши заходи, що були запроваджені у цих трьох розвинених країнах, можна побачити, що обсяг допомоги для подолання кризи, викликаної коронавірусом є беспрецедентним та складає від 20% (США та Німеччина) до 40% (Японія) від ВВП досліджуваної країни. Уряди держав направляли ці кошти на допомогу населенню, що втратило роботу, на надання пільгових кредитів підприємствам у тих галузях, що найбільше постраждали від пандемії коронавірусу, також були запроваджені відстрочки по виплатах для підприємств та домогосподарств. США та Японія практикували одноразові виплати всім своїм громадянам, бо низькі відсоткові ставки по кредитах не стимулювали споживання достатньо і воно критично впало під час запровадження локдаунів. Одноразові виплати громадянам дістали назву вертолітних грошей. [Додаток 2] Не дивлячись на такі міри по порятунку економіки, падіння ВВП у 2020 році для кожної із трьох країн склало близько 5%. (Таблиця 2.1)

Слід розуміти, що така політика фактичного “друкування” грошей для подолання наслідків пандемії коронавірусу та кризи, викликаної нею, коштувала дуже дорого для світової економіки. Постійні пакети антикризової допомоги, що затверджував уряд США призвели до значного зростання інфляції, що вийшла на 40-річний максимум та склала 8,6%. Для боротьби з інфляцією було запроваджене рекордне підвищення ставки відсотка і тепер вона знаходиться у діапазоні між 1,5 – 1,75%. [23]

На жаль, світова криза буде надалі поглиблюватись через агресивну війну, що розпочала росія проти України 24 лютого 2022 року. Хоча об'єми допомоги Україні не є настільки суттєвими як антикризові заходи проти коронавірусу, проте геополітична обстановка, що виникла через військову агресію рф, спричинить подальше падіння світової економіки. Ціни на енергоносії суттєво зросли відносно довоєнних, санкції, що ввели розвинуті демократичні держави поряд з наслідками коронакризи значно ускладнять відновлення. Пошук альтернативних джерел енергоресурсів займе деякий час, але світ вже має проекти компенсації нестачі енергоресурсів. США ведуть переговори з Іраном та Венесуелою про зняття санкцій та поновлення видобутки нафти, Туреччина починає розвідувати корисні копалини на морському шельфі. Проте, підвищення цін на енергоносії викликало ще один виток кризи, так, наслідки можуть бути частково компенсовані за рахунок заморожених активів ЦБ рф, але 400 млрд. дол. не вистачить на компенсацію всім постраждалим, а економічні втрати України вже перевищили 500 млрд. дол.

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОРОНАКРИЗИ В УКРАЇНІ

3.1 Перебіг пандемії коронавірусу в Україні

Пандемія коронавірусу вразила увесь світ і Україна не стала виключенням. 3 березня 2020 року в Україні було зафіксовано перший випадок коронавірусу, і з того часу хвороба не залишила країну. [24] Україна дуже сильно постраждала від пандемії, а боротьба з нею ускладнювалася малою кількістю бюджетних коштів, що були направлені на боротьбу з коронавірусом, недостатньою кількістю тестів та слабкістю системи охорони здоров'я. Всього в Україні було зафіксовано 5 014 929 випадків коронавірусу, 108 605 людей загинуло від цієї хвороби або її наслідків. [18]

Пандемія коронавірусу в Україні, як і в усьому світі розвивалася хвилями, відповідно до запровадження локдаунів, відступу хвороби та появи нових агресивних штамів, що ускладнювали боротьбу з нею. В Україні пандемія коронавірусу мала 4 хвилі поширення (графік 3.1), перша - найменша за кількістю випадків, але та, що вразила економіку найбільше. Після того, як перший шок від появи хвороби пройшов, уряд почав запроваджувати дії для запобігання розповсюдженню коронавірусу. Карантин в Україні було оголошено 12 березня, вже 16 березня були закриті прикордонні пункти пропуску, а 18 березня були заборонені пасажирські перевезення. Перший локдаун було оголошено 6 квітня. “Українцям заборонили відвідувати парки, сквери, спортивні та дитячі майданчики і ходити вулицею більше, ніж по двоє, перебувати в громадських місцях без захисних масок чи респіраторів, їздити громадським транспортом. Пенсіонерам взагалі заборонили виходити з дому. Тим часом навчання в школах перейшло в онлайн-режим.” [25]

Через порушення логістичних ланцюгів поставок, неготовності економіки до переходу на онлайн режим роботи, перша хвиля коронавірусу критично вплинула на різні галузі, особливо постраждали сфери туризму, розваг та ресторанного бізнесу. Ситуація була ускладнена тим, що Україна мала

проблеми системи охорони здоров'я, не вистачало необхідних засобів боротьби з хворобою та її діагностикою, а також банальною неготовністю населення до карантинних заходів.

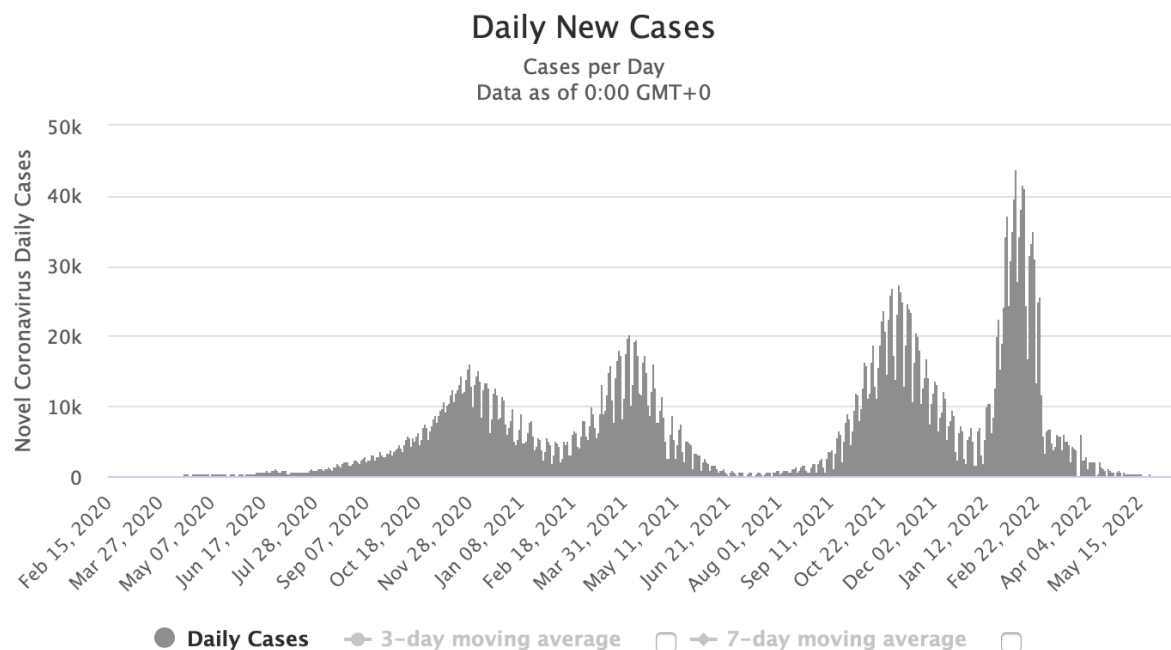
Я проаналізував дані на графіку 3.1, в результаті цього аналізу можна виділити наступні хвилі коронавірусу:

- Перша хвиля коронавірусу тривала з березня по червень 2020 року. Так, на піку захворюваності не було зафіксовано більше ніж 1000 випадків за день.
- Друга хвиля коронавірусу розпочалася наприкінці літа - восени 2020-го року та тривала до лютого 2021 року, максимальна кількість заражених за один день складала 15000 осіб.
- Третя хвиля коронавірусу в Україні була пов'язана з мутацією хвороби та появою нового штаму - "дельта-варіанту", цей штам є набагато складнішим за протіканням хвороби та її ускладненнями. Почалася у лютому 2021 року та закінчилася в червні. Максимальна кількість випадків за день - 20000 осіб.
- Четверта хвиля коронавірусу з'явилася лише через три місяці після початку третьої. Мала кількість заражень влітку може бути пояснена сезонністю та несприятливими умовами для передачі (ультрафіолет, температура повітря, інші природні чинники), початком вакцинаційної кампанії та розвитком колективного імунітету від попередніх штамів хвороби. Початок хвилі - жовтень 2021, кінець - січень 2022 року. максимальна кількість заражень за день - близько 25000 осіб.

Також можна було б виділити п'яту хвилю розповсюдження коронавірусу, що була викликана змішаною вірусною інфекцією: вже циркулюючим дельта-штамом та новою мутацією вірусу - омікроном, що є більш заразним, але легшим за симптомами, що почалася у лютому 2022 року (перші випадки, пов'язані з поверненням наших громадян з-за кордону реєструвалися у грудні

2021р.), проте через війну не можна було отримати достовірні дані стосовно кількості заражених в Україні, тому у цій роботі я буду розглядати 4 хвили розповсюдження хвороби в Україні (до січня 2022р.).

Графік 3.1 Кількість випадків зараження коронавірусом в Україні. [26]

Після першого жорсткого локдауну уряд досить повільно реагував на розвиток епідемії, так закон про адаптивний карантин, що встановлював порядок запобіжних заходів у різних областях відповідно до наявного епідеміологічного стану був прийнятий лише у грудні 2020 року. [27]

Згідно до цього закону в залежності від кількості зафіксованих випадків коронавірусу у кожній області вводився один із 4 можливих рівнів епідемічної загрози:

1. Зелена зона - якщо не менше, ніж в 13 областях рівень захворюваності на грип та ГРВІ не перевищує 50% епідеміологічного порогу; якщо коефіцієнт виявлення КОВІД-19 — менше, ніж 5%.
2. Жовта зона - базовий рівень карантину. Змінити його може Державна комісія ТЕБ і НС.

3. Помаранчева зона - в залежності від певних критеріїв в області вводиться підвищений рівень карантину, що накладає додаткові обмеження.
4. Червона зона - найвищий рівень епідеміологічної небезпеки, додаткові обмеження. [28]

Запровадження закону про адаптивний карантин дозволило більш ефективно регулювати обмеження по всій території країни, покращило економічну активність та знизило негативні наслідки від локдаунів. Також адаптивний карантин надав універсальні правила по необхідних обмеженнях, які раніше могли ігноруватися у деяких областях України.

Одним з проблемних показників у протистоянні коронавірусу в Україні є вакцинація, так, перша партія вакцини AstraZeneca у 500 тис. доз прибула в Україну лише 23 лютого 2021 року, коли реєстрація вакцин у Європі була закінчена у грудні 2020 року. Також в Україні був один з найнижчих темпів вакцинації населення після появи вакцини. У статті Вікторії Вдовиченко та Тетяни Зосименко “Панденоміка Європи: політичні, економічні та соціальні виклики вакцинування від COVID-19” сказано: ”Усі держави-члени ЄС розпочали кампанії з вакцинації 26-29 грудня 2020 року, приділяючи найбільшу увагу медичним працівникам та найстаршим верствам населення. Проте, деякі країни, такі як Болгарія та Чеська Республіка надали пріоритетний доступ також і своїм політикам, які могли допомогти у популяризації вакцинації. Однак перші хвилі вакцинації показали наскільки відмінними є кроки кожної із досліджуваних держав, коли мова йде про національні політичні інтереси і інтереси на рівні ЄС.” [29] Також проблемою став нерівномірний розподіл вакцин між країнами замовниками, так, на найбагатші країни припало 60% замовлень всіх зареєстрованих вакцин. Україна досить сильно постраждала від того, що у розпал пандемії наша черга була відтермінована та у нас не було достатньої кількості вакцин. На даний момент в Україні один за найнижчих рівнів вакцинації населення у світі і найнижчий у Європі.

Якщо зараз Україна не може проводити масову вакцинацію через війну, то перед її початком станом на 23 лютого вакцинованих однією дозою в Україні було 15 729 617, а тих, хто отримав дві дози – 15 201 112. Низькі темпи вакцинації пояснюються не лише недостатністю вакцин, а і низьким рівнем довіри населення. Досить ефективним рішенням щодо заохочення населення до вакцинації стала програма “єПідтримка”, за якою передбачалася одноразова виплата у розмірі 1000 грн за вакцинацію. До вакцинації також спонукали змінені правила карантину, за якими можливість відвідування більшості публічних місць була лише за наявності негативного тесту на КОВІД-19 або сертифікату вакцинації. Всього, станом на кінець 2021 року в Україну було поставлено трохи більше 30 млн. доз вакцин, так, їх було надзвичайно мало, порівнюючи з іншими країнами, на малу кількість отриманих вакцин також вплинули низькі темпи вакцинації. За планом, до кінця 2021 року планувалося вакцінувати 56% населення, а було вакциновано лише 34%.

Ще однією слабкою стороною України у протистоянні розповсюдженню хвороби стала система охорони здоров'я, основною стратегією уряду стало не тестування та завчасне виявлення хворих на коронавірус та ефективні дії по локалізації хвороби, а постійне переобладнання звичайних лікарень у ковідні. Низька кількість тестів на коронавірус не дозволяла нормально фіксувати нові випадки захворювання, створені черги лише сприяли розповсюдженню хвороби. Для ілюстрації та порівняння ефективності тестування я склав таблицю 3.1, у якій показана кількість тестів у перахунку на населення в Україні та інших країнах Східної Європи. У таблиці можна побачити, що в Україні найнижчий показник тестування серед обраних країн, що свідчить про невідповідність системи охорони здоров'я до своєчасного виявлення хвороби. Несвоєчасне тестування збільшує кількість важких випадків протікання хвороби та створює додатковий тиск на систему охорони здоров'я. А це, у свою чергу, значно збільшує наповненість лікарень хворими. Через нестачу профільних медичних закладів для пацієнтів з хворобою, велика кількість звичайних лікарень були переобладнані у ковідні. Це викликало

зростання кількості смертей від звичайних інфекційних, серцевих та інших хвороб, особливо під час піків зростання захворюваності на КОВІД. [15, с. 155-157]

Таблиця 3.1 Кількість випадків коронавірусу та тестування у країнах Східної Європи. [Створено автором]

Країна	Кількість випадків на 1 млн. осіб	Кількість тестів на 1 млн. осіб	Відношення кількості тестів до випадків
Україна	116 028	451 654	3,89
Польща	159 162	964 542	6,06
Словаччина	327 883	1 310 633	4,00
Чехія	365 134	5 161 669	14,14

Ще однією проблемою розподілення коштів та їх неефективного використання є те, що під час спалаху коронавірусної інфекції, значна кількість коштів все ще була спрямована на програму “Великого будівництва”. У таблиці 3.2 я показав як кошти Фонду боротьби з КОВІД-19 були розподілені між різними сферами фінансування. Всього уряд розподілив 66 млрд. грн. у 2020 році у Фонд боротьби з КОВІД-19. [30] Витрати на “Велике будівництво” у 2020 році склали майже стільки ж, скільки витрати на охорону здоров’я та соціальний захист у сумі.

Таблиця 3.2 Фонд Боротьби з КОВІД-19 (розподілено коштів станом на літо 2020 року) [Створено автором на основі джерела 15, с. 125]

Сфера	Надходження
Охорона здоров’я	14,7 млрд. грн.
Соціальний захист	12,8 млрд. грн.
Забезпечення правопорядку	3,6 млрд. грн.
Будівництво і ремонт доріг	24,9 млрд. грн.
Сфера культури і туризму	6 млн. грн.

Роботи, що велися за даною програмою, за запевненнями уряду, допомагали у створенні робочих місць під час локдауну та пандемії. Проте, враховуючи недостатнє фінансування охорони здоров'я, низьку ефективність медичної системи та недостатню кількість засобів особистого захисту, масок, ліків, ліжок з киснем, апаратів ШВЛ та іншого медичного обладнання, доцільніше було би спрямувати ці кошти у сферу охорони здоров'я.

3.2 Соціально-економічні наслідки пандемії коронавірусу в Україні та заходи держави для їх подолання

Пандемія КОВІД-19 стала найбільшим світовим економічним потрясінням з кризи 2008 року і Україна не стала виключенням. Найбільшого спаду українська економіка зазнала у другому кварталі 2020-го року, тоді падіння ВВП відносно попереднього склало 11%, загальне падіння за 2020 рік склало 3,8%. У 2021 році Україні майже повністю вдалося компенсувати економічні втрати попереднього року та зростання склало 3,4 % (Графік 3.2). Найбільше постраждала від пандемії коронавірусу та запровадженого локдауну сфера послуг, а саме готельно-ресторанний бізнес, перевезення, туризм та сфера розваг.

Графік 3.2 Темпи зміни ВВП України [Створено автором на основі джерела 31]

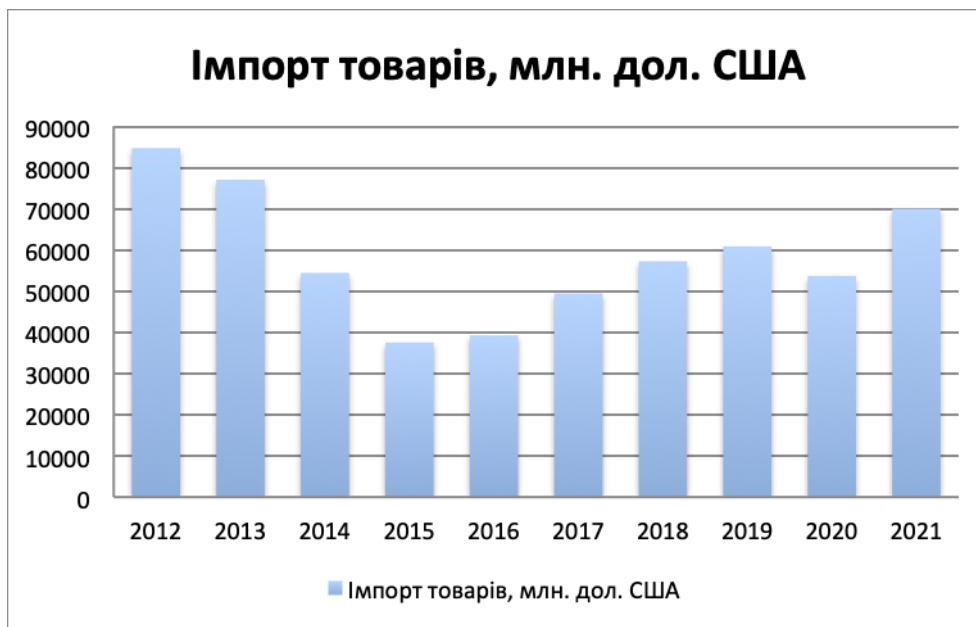
Через локдаун та обмеження сполучення між країнами, об'ямами імпорту та експорту значно впали у 2020 році відносно допандемічного 2019 року (графіки 3.3 та 3.4). Україна є імпортоорієнтованою країною та її імпорт у 2020 році впав на 12% (з 60,8 млрд. дол. до 53,7 млрд. дол.), експорт майже не змінився та склав 49,2 млрд. дол., при доковіному рівні у 50 млрд. дол. У 2021 році було суттєве збільшення об'ємів зовнішньої торгівлі, експорт зріс на 33%, а імпорт – на 30%. Цікавим є те, що обидва показники зростали набагато більшими темпами, ніж вони впали у 2020 році. А товарне сальдо скоротилося з 10 млрд. дол. у 2019 році до 5 млрд. дол. у 2021 році. Така тенденція може бути викликана продовольчою кризою, що виникла внаслідок коронакризи у країнах Африки і супутним зростанням цін на харчові товари та збільшенням їх постачання Україною.

Ще однією важливою складовою економічного зростання є інвестиції. Україна втратила близько 870 млн. дол. інвестицій у 2020 році, що дуже негативно вплинуло на інвестиційну привабливість нашої країни, так, починаючи з 2016 року, обсяги інвестування в українську економіку постійно зростали і лише у 2020 році ми мали відтік інвестицій. Порівнюючи з 2019 роком, у 2021 році змінилася структура отриманих інвестицій, більша частина з яких – реінвестування коштів, отриманих з України. Також значно знизилися вкладення в українські облігації. У 2021 році проблема чистого відтоку інвестицій з української економіки була частково вирішена за допомогою закону “про інвестиційних нянь”, завдяки чому загальний обсяг інвестування в українську економіку перевищив 5 млрд. дол. [32]

Закон “про інвестиційних нянь” передбачає підтримку проєктів з рівнем інвестицій, що перевищує 20 млн. євро. , а у штаті працює більше 80 осіб персоналу із з/п, більшою за середню в регіоні на 15%. За законом для таких проєктів можуть бути наступні послаблення: “звільнення від оподаткування ввізним митом нового устаткування та комплектуючих до нього, що ввозяться виключно для реалізації інвестиційного проєкту. Також можливе надання

інвестору переважного права землекористування земельною ділянкою державної або комунальної власності, або надання земельної ділянки державної або комунальної власності у користування (оренду) тощо.” [33] На кінець 2021 року даний закон привернув увагу більше 20 потенційних інвесторів, які подали заявки на сумарну вартість проєктів у 2 млрд. дол.

Графік 3.3 Об’єми експорту товарів із України [Створено автором на основі джерела 34]

Графік 3.4 Об’єми імпорту товарів до України [Створено автором на основі джерела 34]

Інфляція за ІСЦ [31] у 2020 році була 2,7%, а у 2021 році - 9,4%. (графік 3.5)

Чому рівень інфляції не підвищився у 2020 році? Оскільки український уряд не має такої кількості ресурсів для підтримки власної економіки, що є у розвинених країн, описаних у попередньому розділі, державні фіскальні та монетарні видатки не стали драматично більшими, ніж у попередні роки, отже і не було ефекту збільшення кількості грошей в економіці. Також за рахунок карантину, що обмежив економічну діяльність, інфляція була навіть зменшена порівняно із попередніми роками та наступним роком. Якщо для всього світу та більшості країн таке зростання інфляції, що відбулося через коронакризу було шоком, то для України цей показник виявився набагато меншим ніж у 2014 та 2015 роках, що був викликаний анексією Криму росією та спровокованим нею же збройним протистоянням на Донбасі. У ті роки інфляція за ІСЦ склала 20 та 40% відповідно. Несподіваним є те, що після повномасштабної війни, розпочатою рф 24 лютого 2022 року, МВФ на кінець 2022 року прогнозує 20% показник інфляції, набагато менший ніж у 2015 році.

Графік 3.5 Рівень інфляції за ІСЦ, % [Створено автором на основі джерела 31]

Стосовно об'ємів державної допомоги, які були залучені розвиненими країнами для боротьби з наслідками коронакризи та були дуже ефективним засобом у боротьбі з економічною кризою, то Україна, поряд з наданням коштів через

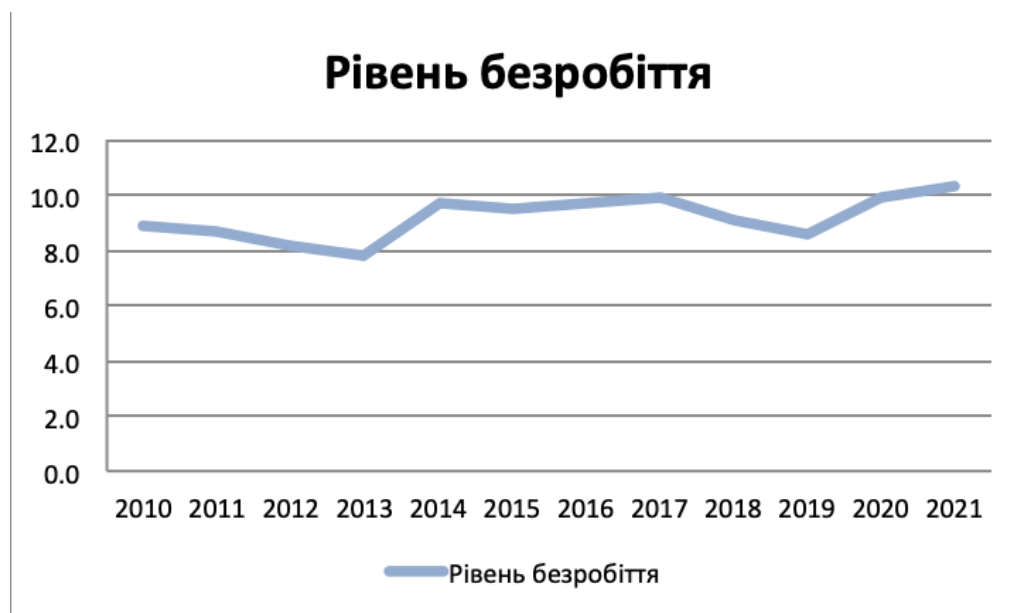
програму “єПідтримка” за вакцинацію, могла б впровадити додаткові прямі виплати населенню лише для використання цих коштів на відповідні витрати, наприклад, тільки на продукцію та сервіси українських виробників безготівково для відповідного контролю (банковські картки, сертифікати, єПідтримка). Така програма стимулювала би споживання та підвищувала економічну активність за принципом “єПідтримки”.

Через зниження економічної активності та темпи відновлення економіки, що були нижчими за падіння 2020-го року (таблиця 3.2) та значний дефіцит державного бюджету, що до війни складав близько 5% від ВВП., Україна просто не мала достатньо ресурсів на реалізацію програм підтримки у розмірах, співвідносних з розвинутими країнами, і була змушена проводити досить стриману фіскальну політику. [36] У статті Богдана Данилишина “підсумки 2021 року та завдання на 2022 рік” зазначено: “Зокрема, впродовж січня-жовтня 2021 р. доходи зведеного бюджету зросли на 21%, а видатки лише на 12%. Податкові надходження зросли майже на 30% завдяки підвищенню ефективності адміністрування платежів, сталому внутрішньому споживчому попиту та пришвидшенню інфляції. Зокрема, через високі темпи росту номінального ВВП надходження від ПДВ з вироблених в Україні товарів зросли на третину, а стрімке відновлення імпорту сприяло значним надходженням ПДВ та акцизів з ввезених на територію України товарів (+38%). Водночас видатки зростали нижчими темпами, ніж заплановано. Високими темпами зростали видатки на охорону здоров’я (+26%), зокрема, через закупівлю вакцин та проведення масової вакцинації, а видатки на соціальний захист населення мають перевищити показники інфляції, що підтримає реальний рівень доходів громадян.” [36] З цього можна зробити висновок що, за рахунок відновлення економічної активності у 2021 році та запуску світової торгівлі після її значного сповільнення у 2020 році, уряд зміг домогтися збільшення державних надходжень. Але він проводить досить стриману політику видатків, щоб дефіцит держбюджету не зазнав критичних

значень. Така політика дозволяє створити ресурс для протистояння наслідкам коронакризи.

Стосовно рівня безробіття (графік 3.6), під час пандемії КОВІД-19, то в Україні достатньо важко порахувати реальний рівень безробіття через високий показник тіньової зайнятості, проте рівень безробіття у 2020 році підвищився на 1,3% (з 8,6% до 9,9%). Зростання безробіття не було настільки великим як у деяких економіках, проте значна його частина не була зафіксована статистично, про що свідчить його зростання лише на 0,8% у 2-му кварталі 2020-го року, коли фактично вся сфера послуг була зупинена та безробітних було набагато більше. Так, за даними центру економічної стратегії, станом на 28 липня 2020 року рівень прихованого безробіття становив 17%. [37]

Графік 3.6 Рівень безробіття [Створено автором на основі джерела 31]

Для мінімізації соціальних наслідків коронакризи та допомоги населенню за прикладом розвинених економік в Україні були запроваджені виплати населенню задля підтримки найбільш уразливих соціальних прошарків та тих, хто постраждав від наслідків локдауну. Максимальний об'єм такої виплати становив 8000 грн. та претендувати на нього могли лише ті ФОПи, що не мали заборгованостей. Для пом'якшення наслідків пандемії коронавірусу уряд розробив програму доступного кредитування 5-7-9%. За умовами цієї програми,

підприємець мав змогу отримати дешевий кредит, частина кредитного навантаження якого буде погашена за рахунок виділених на це коштів держави. Програма мала на меті створити додаткові робочі місця під час пандемії та допомогти підприємцям відкрити бізнес. Проте, за своїми підсумками програма виявилася неефективною, так, більше 90% підприємств, що користувалися програмою були діючими, а також це були підприємства сільського, лісного та рибного господарства, що майже не постраждали від пандемії. [15, с. 140-142]

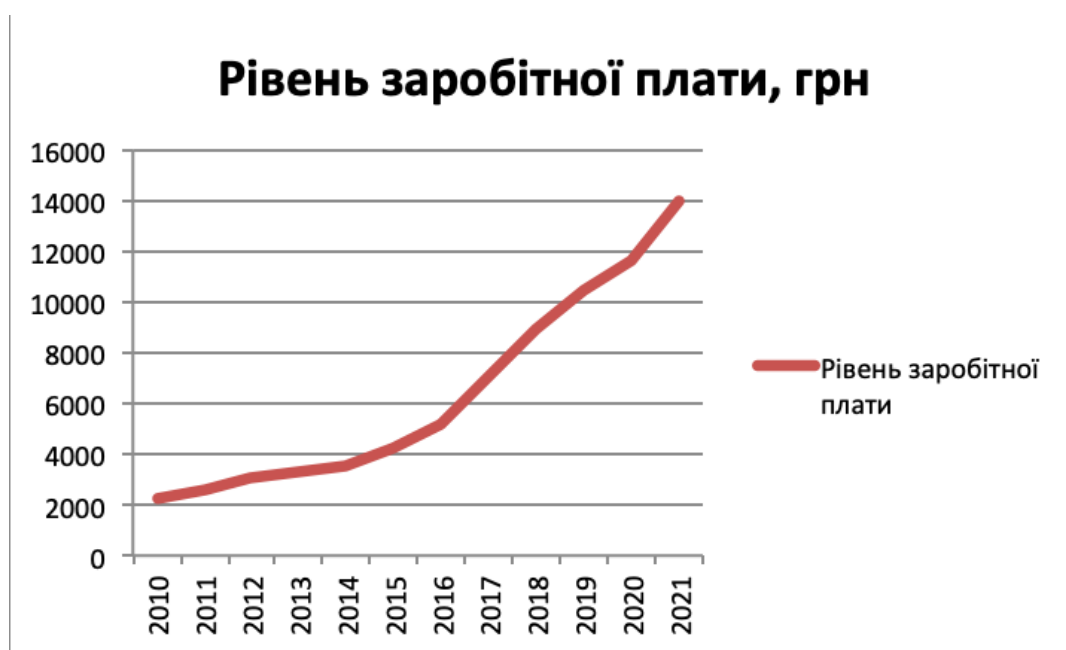
Також більше ніж для 200 000 ФОПів було запроваджено податкові канікули, щоб знизити податковий тягар на постраждалі галузі та уникнути масових банкрутств підприємств. Така політика хоч і допомогла знизити наслідки коронавірусу, але виплат, очевидно, було недостатньо для людей, що втратили джерела доходу. У цьому дуже допомогли зовнішні надходження, а саме приватні перекази українців, що знаходяться за кордоном, Національний банк України стосовно цього зазначає: “Усього, за попередніми оцінками Національного банку України, за 2020 рік обсяг приватних переказів традиційними та неформальними каналами в Україну з-за кордону становив 12 121 млн дол. США в еквіваленті (з них через системи переказу коштів надійшла приблизно п’ята частина). Через системи переказу коштів було відправлено в Україну – 2697,4 млн дол. США у еквіваленті. Це майже на 19% більше, ніж у 2019 році. Сума переказів, надісланих в Україну через системи переказу коштів, зросла вперше за останні чотири роки.” [38]

Цікавим є те, що тенденція до зростання об’ємів приватних переказів була у 2020 році, тоді коли обмежувальні заходи були найсильнішими, а європейська та світова економіка зазнавали найбільших втрат. На мою думку, збільшення грошових переказів в Україну пов’язане з неможливістю українців, що проживають за кордоном, витрачати гроші через локдаун та потребою родичів в Україні у фінансах під час кризи.

Цікавим є той факт, що зарплатна динаміка під час кризових 2020 та 2021 років залишилась позитивною та українці в середньому заробляли у 2021 році свій

історичний максимум у 14000 грн. (графік 3.7) Однією із причин такого стало підвищення мінімальної заробітної плати до 6000 грн. у січні 2021 року. Не зважаючи на те, що ВВП скоротився у 2020, заробітна плата все одно мала позитивну динаміку у цьому році. Чому таке відбувається? Зазвичай, скорочення під час кризи у першу чергу стосуються некваліфікованих кадрів, а ті спеціалісти, що залишилися працювати природньо отримують більше коштів через загальносвітову інфляцію та підвищення власної кваліфікації.

Графік 3.7 Рівень середньої заробітної плати в Україні [Створено автором на основі джерела 31]

Для того, щоб порівняти рівень доходів населення відносно цін на товари я створив графік 3.8, на якому показана відповідність між рівнем інфляції та рівнем зростання середньої заробітної плати. На цьому графіку можна побачити, що, починаючи з 2016 року, в Україні темпи зростання заробітної плати є вищими за рівень інфляції за ІСЦ. І навіть у “ковідні” 2020 та 2021 роки розрив був додатним на користь темпів зростання заробітної плати і якщо у 2020 році розрив становив 5%, то вже у 2021 році він склав 11%. Отже, навіть під час коронакризи, зайняті спеціалісти отримували досить високу за українським рівнем з/п та купівельна спроможність зайнятих українців у

середньому зростала. Це не пов'язано з державною політикою, хоча і деякі рішення уряду, такі як відтермінування сплати податків, та списання деяких боргів, але така динаміка була можлива завдяки роботі бізнесу, що ефективно пережив коронакризу та зберіг робочі місця для українців.

Графік 3.8 Відношення рівня інфляції та зростання з/п [Створено автором на основі джерел 31 та 35]

Також Україні надавали підтримку міжнародні організації для подолання наслідків пандемії коронавірусу. Виділення грошової допомоги здійснювалося за схемою: Україна повинна продовжувати реформувати податкову сферу, судову систему, впровадження закону про реформування Вищої ради юстиції, а також запровадити земельну реформу, а натомість буде одержувати кошти на боротьбу з пандемією та ці реформи. Так, МВФ обіцяв Україні надати 5 млрд. дол. на протистояння пандемії. Перший транш у 700 млн. дол. Україні схвалили 22 листопада 2021 року. Світовий банк протягом пандемії надав Україні 2,3 млрд. дол. на підтримку державного бюджету, земельну реформу, інвестиційні проекти та допомогу по вакцинації. Єврокомісія 1 лютого 2022 року погодила кредит Україні на 1,2 млрд. євро допомоги з негайною виплатою 600 млн. євро. [32]

Підсумовуючи все вище викладене у розділі, пандемія коронавірусу мала величезні соціально-економічні наслідки на українську економіку, ВВП України впав на 3,8% у 2020 році та не компенсував падіння у 2021 (3,4%).

Інфляція склала близько 2,7% у 2020 році та 9,4% у 2021. У 2020 році український товарний імпорт впав на 12%, а товарний експорт – на 2%, але у 2021 році вони зросли приблизно на 30% відносно попереднього року. Хоча за офіційними джерелами рівень безробіття склав 9,9%, але рівень неофіційного безробіття влітку складав 17%. Це пояснюється локдауном, що зачепив одні з найбільш розвинених до пандемії галузей в Україні – туризм, готельно-ресторанний бізнес, сферу розваг та перевезення, де задіяна величезна кількість громадян. Рівень заробітних плат продовжував зростати, не зважаючи на пандемію, як і приватні надходження з-за кордону зросли на 27%. Загалом, Україна вистояла економічно на досить непоганому рівні проти викликів пандемії.

Однією зі сфер, що найкраще показали себе під час пандемії коронавірусу, стала діджиталізація. У вересні 2019 року в Україні було створено Міністерство цифрової трансформації. Країна і до пандемії переходила на “безпаперовий режим” державних послуг, але розповсюдження захворювання та вимушений перехід до онлайн роботи та навчання значно прискорили діджиталізацію. Так, доступ до більшості державних послуг можна отримати напряму зі смартфона завдяки чому громадяни не стикаються з чергами та проблемами під час отримання документів. В основі даної програми лежать портал та мобільний додаток “Дія”, у яких громадяни України мають доступ до більшості основних документів та послуг. Україна стала першою країною у світі, що прирівняла електронний та паперовий паспорти. В контексті боротьби з КОВІД-19 у квітні 2020-го року було створено застосунок “Дій вдома”, де громадяни проходили моніторинг самоізоляції. Загалом, хоча пандемія поставила низку перешкод, вона стала каталізатором та стимулом для цифровізації послуг. Також в Україні був розроблений електронний сертифікат вакцинації, що знаходився на платформі “Дія”, який станом на 15 грудня 2021 року був визнаний 52 країнами світу, більшість з яких – європейські. [39]

Достатньо ефективним виявився закон “про інвестиційних нянь”. З його допомогою до української економіки планувалося залучити більше 2,5 млрд. дол. прямих іноземних інвестицій. Проте, структура прямих іноземних інвестицій в українську економіку, свідчить, що більшість залучених інвестицій – це реінвестування, а вкладення у облігації все ще знаходяться на низькому рівні. Також уряд виділив близько 66 млрд. грн. у 2020 році на подолання наслідків коронакризи, але розподіл цих засобів не був ідеальним.

Проте, держава не впоралася на рівні соціального захисту та протистояння розповсюдженню хвороби, так, витрати на сферу охорони здоров'я були набагато меншими, ніж на “Велике будівництво”. Закон про адаптивний карантин для пом'якшення дії локдауну в залежності від регіону був введений лише наприкінці 2020 року. Фактично була провалена кампанія з вакцинації населення і, до початку війни, коли вакцинація була можлива, Україна мала найнижчий рівень вакцинації населення серед країн Європи та один з найнижчих у світі, а рівень недовіри до вакцин був величезним. Рівень вакцинації станом на 23 лютого становив нижче 40%. Хоча виплати 1000 грн. за програмою “єПідтримка” і стимулювали населення вакцинуватися, проте на початку та в середині 2021 року центрів вакцинації просто не вистачало та її темпи були надзвичайно низькими. Також під час пандемії критично не вистачало засобів захисту, ліків, медичного обладнання. Рівень тестування на коронавірус був одним з найнижчих у Європі, а обладнаних лікарень для хворих на КОВІД було замало.

Отже, для збільшення ефективності заходів протидії пандемії Україні потрібно було вкласти більше коштів у систему охорони здоров'я, покращити та реформувати програму державного кредитування 5-7-9% таким чином, щоб основна допомога була спрямована найбільш ураженим від пандемії галузям економіки та була направлена на створення нових підприємств крім вже існуючих. Уряд повинен звернути увагу на важливість своєчасного виявлення хворих на коронавірус, збільшити тестування населення.

Прогноз впливу пандемії КОВІД-19 на українську економіку наразі складно зробити через війну, розпочату рф в Україні. Загальні втрати української економіки, що завдало повномасштабне вторгнення рф на територію України, становлять близько 600 млрд. дол. [40] Однак, перед нашою державою все ще стоять ті завдання та виклики, що були до пандемії та створені коронакризою, а саме – економічне зростання, розвиток демократичного суспільства, реформи, боротьба з корупцією, залучення інвестицій та шлях до європейської родини. До цих завдань приєдналися проблеми, викликані війною. Але, позитивним чинником є те, що зараз Україна має набагато сильнішу світову підтримку, ніж раніше. Наша країна буде відбудовуватись значними темпами, а також у нас тепер є реальний план членства в ЄС, тому перший крок до кращого майбутнього вже зроблено.

ВИСНОВКИ

Пандемії – комплексна проблема, що супроводжувала людство протягом його існування, тому дослідження методів боротьби з ними я розглянув у контексті трьох пандемій минулих часів, а саме чуми, холери та іспанського грипу, а також сучасної коронавірусної інфекції. На прикладі цих пандемій були описані їх наслідки та методи боротьби з ними та розповсюдженням хвороб. Найбільш ефективними методами боротьби з розвитком епідемій виявилися: карантин, покращення рівня медичного обслуговування, ізоляція хворих, просвітницька діяльність серед населення щодо гігієни та зниження скупченості людей у громадських місцях. На прикладі Філадельфії та Сент-Луїсу під час пандемії іспанського грипу була доведена ефективність карантинних заходів у протидії стрімкому розповсюдженню хвороби.

Початок пандемії КОВІД-19 у 2020 році сколихнув увесь світ. Ефективне протистояння розповсюдженню пандемії коронавірусу, як і в попередні історичні періоди, полягало у запровадженні карантину, обмеженні контактів населення та посиленні сфери охорони здоров'я. Глобалізована світова економіка, що була побудована на міжнародній співпраці, складних ланцюгах поставок, виробництві комплектуючих частин готових товарів у різних частинах світу й обміні товарами та послугами, виявилася просто не готова до локдауну. Падіння світової економіки у 2020 році, спричинене цим шоком склало близько 5%, а у 2му кварталі під час запровадження локдауну та фактичного руйнування ланцюгів поставок та міжнародних перевезень падіння було більше 10%. Значним викликом для світової економіки стала зростаюча інфляція у США та країнах Єврозони через величезні обсяги залученої допомоги.

Для боротьби з наслідками пандемії у 2020 році було залучено 12 млрд. дол. фіскальних та 7,5 млрд. дол. монетарних стимулів. Провідні світові економіки залучили від 20 до 40% від ВВП на подолання кризи, викликані пандемією. Серед заходів державної політики я хочу виділити підвищення фінансування

сфери охорони здоров'я та соціального захисту як протидію соціальним викликам та підтримку постраждалих галузей економіки, відтермінування сплати податків та виплати населенню як економічні рішення. Держави мали якомога швидше повернути нормальну економічну активність, тому розробку та тестування вакцин від КОВІД-19 було зроблено менше, ніж за рік. В умовах зупинки економічної активності та скорочення робочих годин чи втрати роботи значною кількістю населення, навіть за умови 0% ставки кредитування, держави не змогли стимулювати споживання традиційними методами. Але надзвичайно ефективною мірою стимулювання споживання виявилися прямі виплати населенню.

Україна не стала виключенням та сильно постраждала від пандемії КОВІД-19. Традиційно розвинені галузі перевезень, ресторанно-готельного бізнесу та туризму постраждали сильніше за все. ВВП скоротилося на 3,8%, рівень безробіття зріс до 10%, а інфляція склала 9,4%, були знижені товарні експорт та імпорт. Не дивлячись на такі показники, економіка встояла під час пандемії коронавірусу, а доходи працюючих громадян навіть зросли, не зважаючи на падіння ВВП та зростаючу інфляцію. Це свідчить про те, що український бізнес зміг ефективно підлаштуватися під умови роботи під час пандемії.

Український уряд запровадив низку рішень для підтримки економіки та населення під час пандемії. Були використані світові практики відтермінування сплати податків, запроваджувалися виплати для сімей з дітьми та ФОПів, що не мали змоги працювати під час локдауну, та вводилася кредитна підтримка. Досить ефективним виявився законопроект про “інвестиційних нянь”, за допомогою якого планувалося залучити 2,5 млрд. дол. прямих іноземних інвестицій. Однак, не зважаючи на відновлення допандемічного рівня прямих іноземних інвестицій, їх структура переважає на користь реінвестування. Також Україна є однією з провідних країн світу у сфері діджиталізації державних сервісів та документів, а пандемія і локдаун тільки сприяли пришвидшенню української цифровізації.

Звісно, Україна не могла залучити такі величезні кошти на підтримку економіки як провідні країни світу, бо не мала б джерел погашення того додаткового фінансування, тому об'єм допомоги був досить малим відносно інших країн та зачіпав не всі проблеми, викликані пандемією. Так, уряд фактично не впорався із викликами у медичній та соціальній сферах. На відміну від більшості європейських держав, Україна провалила кампанію по вакцинації населення та була вимушена запроваджувати локдаун тоді, коли інші країни вже знімали обмеження. Обсяги закупівлі вакцини були недостатніми, а темпи – ще нижчими.

Таким чином, беручи до уваги історичний досвід наших предків протидії пандеміям та сучасні способи реагування на коронакризу світової економіки, економіки нашої країни та розвинутих країн G7, можу зауважити, що одним з найкращих методів як у боротьбі з хворобою, так і у боротьбі з пандеміями є профілактика. Особливістю сучасної пандемії та потенційних майбутніх є надзвичайно швидке розповсюдження через світову глобалізацію, тому у нас немає достатньо часу на підготовку заходів протидії, отже нам потрібно заздалегідь готуватися до подібних викликів. Профілактика є робочим інструментом як у медичній сфері, так і у сфері особистої гігієни, а також є ефективним методом готовності країн протистояти та швидко реагувати на появу небезпечних збудників епідемій. Тобто, важливі всі рівні протистояння хворобі: на рівні людини, суспільства та країни, а також міжнародної спільноти. Мається на увазі, що робота одночасно ведеться у напрямку просвіти громадян, готовності (у тому числі фінансової) і розвитку державних інституцій, що моніторять та протидіють таким викликам, научних інституцій, а також у напрямку міжнародної співпраці та реформування або створення відповідних міжнародних організацій та фондів, що у сукупності дасть змогу швидко та ефективно реагувати на подібні виклики на наддержавному рівні та запобігати шкоді суспільству, руйнуванню світової економічної системи та економік окремих країн задля збереження міжнародних економічних стосунків, логістичних ланцюгів та зв'язків.

Отже, підсумовуючи результати цієї роботи, окрім профілактичних заходів та перебування у стані готовності, найбільш ефективними економічними заходами протидії викликам та наслідкам пандемії для України, крім вже впроваджених і працюючих, треба вважати та доцільно впроваджувати:

- державну підтримку саме постраждалих галузей економіки, на відміну від розподілу бюджету серед всіх галузей, навіть тих, що непогано встояли під час кризи;
- залучення інвестицій та зміна їх структури на користь держоблігацій та нових інвестицій, а не реінвестування;
- збільшення фінансування сфери охорони здоров'я, а саме своєчасне забезпечення необхідних об'ємів закупівлі вакцин та своєчасна організація просвітницької кампанії серед населення, перерозподіл коштів на користь створення сучасних спеціалізованих шпиталів, закупівлі засобів захисту, медичного обладнання та ліків, систем тестування та додаткових виплат медичним працівникам;
- реформування державної програми кредитування 5-7-9% задля створення нових робочих місць за рахунок відкриття нових підприємств та підтримки існуючих;
- запровадження додаткових прямих виплат населенню, наприклад, лише для купівлі українських товарів та послуг, з метою збільшення споживання та підтримки вітчизняного виробника.

Такі заходи дозволять вийти з пандемічної кризи з найменшими втратами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <https://www.sterillium.info/en/stories-hub/the-history-of-pandemics>
2. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52291698>
3. <https://www.sciencemuseum.org.uk/objects-and-stories/medicine/cholera-victorian-london>
4. <https://www.history.com/news/black-death-timeline>
5. Katharine R. Dean, Fabienne Kauer, Lars Walløe, and Boris V. Schmid - “Human ectoparasites and the spread of plague in Europe during the Second Pandemic”
Електронний доступ: <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.1715640115>
6. <https://www.britannica.com/science/cholera/Cholera-through-history>
7. <https://www.history.com/topics/world-war-i/1918-flu-pandemic>
8. <https://www.businessinsider.com/history-of-how-st-louis-vs-philadelphia-treated-1918-flu-pandemic-2020-4>
9. Attila Ambrus, Erica Field and Robert Gonzalez - “Loss in the Time of Cholera: Long-run Impact of a Disease Epidemic on the Urban Landscape”
Електронний доступ: <http://economics.mit.edu/files/10841/>
10. <https://ourworldindata.org/world-population-growth#how-has-world-population-growth-changed-over-time>
11. P. Spreeuwenberg - “Reassessing the Global Mortality Burden of the 1918 Influenza Pandemic”.
Електронний доступ: <https://academic.oup.com/aje/article/187/12/2561/5092383?login=false>
12. <https://u.demog.berkeley.edu/~andrew/1918/figure2.html>
13. Robert J. Barro, José F. Ursúa & Joanna Weng - “The Coronavirus and the Great Influenza Pandemic: Lessons from the “Spanish Flu” for the Coronavirus’s Potential Effects on Mortality and Economic Activity”
Електронний доступ: <https://www.nber.org/papers/w26866>
14. <https://www.bbc.com/future/article/20200325-covid-19-the-history-of-pandemics>

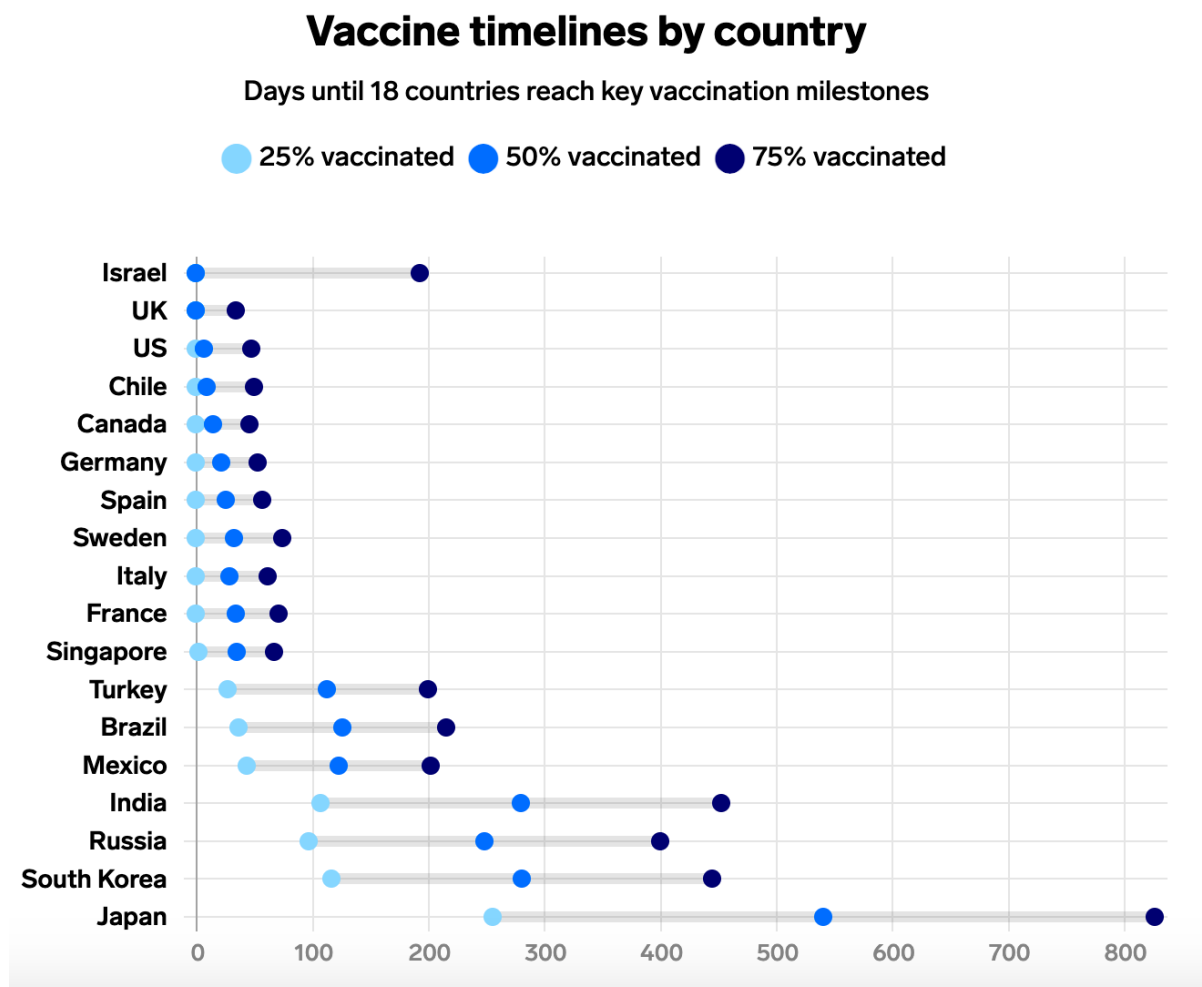
15. Центр Разумкова “Соціально-економічні наслідки коронакризи”
Електронний доступ: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_Socialno-Ekonomichni_naslidky_koronakryzy.pdf
16. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
17. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
18. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
19. Congressional research service - “Global Economic Effects of COVID-19”,
с.63-95
Електронний доступ: <https://sgp.fas.org/crs/row/R46270.pdf>
20. <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>
21. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2020/eng/>
22. <https://www.investopedia.com/government-stimulus-efforts-to-fight-the-covid-19-crisis-4799723>
23. <https://finance.liga.net/ua/ekonomika/novosti/ssha-reshili-borotsya-s-inflyatsiey-samym-bolshim-s-1994-goda-povysheniem-stavki>
24. <https://www.pravda.com.ua/news/2020/03/3/7242332/>
25. https://zaxid.net/pershiy_rik_pandemiyi_covid_19_v_ukrayini_podiyi_foto_video_n1515385
26. <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/ukraine/>
27. <https://ips.ligazakon.net/document/KP201236?an=536>
28. <https://kufer.media/gajdy/adaptyvnyj-karantyn-2-0-yaki-novi-pravyla-diyut-v-karantynnyh-zonah/>
29. Вікторія Вдовиченко та Тетяна Зосименко - “Панденоміка Європи: політичні, економічні та соціальні виклики вакцинування від COVID-19”
Електронний доступ: <http://prismua.org/wp-content/uploads/2021/06/Панденоміка-Європи.pdf>
30. <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/19/687210/>
31. <http://www.ukrstat.gov.ua>
32. OECD - “THE COVID-19 CRISIS IN UKRAINE”

- Електронний доступ: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/COVID-19-CRISIS-IN-UKRAINE.pdf>
33. <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-nadav-zelene-svitlo-zakonoproektu-pro-invest-nyan-irina-novikova>
34. <https://comtrade.un.org/data/>
35. <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/3>
36. <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2021/12/31/681125/>
37. <https://ces.org.ua/labor-market-during-quarantine-ukraine/>
38. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyag-perekaziv-v-mejah-ukrayini-za-2020-rik-zris-mayje-na-chvert>
39. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/covid-crisis-accelerates-ukraines-digital-revolution/>
40. <https://www.epravda.com.ua/news/2022/05/19/687210/>

ДОДАТКИ:

Додаток 1.

<https://www.businessinsider.com/vaccine-rollout-pace-by-country-2021-5>

Додаток 2. [15, с. 22]

Концепція «вертолітних грошей» запропонована ще в 1969р. американським економістом — нобелівським лауреатом з економіки М.Фрідманом у роботі «Оптимальна кількість грошей», як гіпотетичний інструмент для стимулювання попиту з боку домогосподарств. М.Фрідман порівняв роздачу грошей державою з розкиданням їх з вертольоту, коли вони розповсюджуються вільно й безповоротно. Автор вважав, що у «вертолітних грошей» великий потенціал, їх можна використовувати як інструмент боротьби з інфляцією. Кінцева мета «вертолітних грошей» — відновлення економіки держави від рецесії.